

ZİNCİRLİ HÜRRİYET: TEODOR KASAP'IN KANUN-İ ESASİ İLE İMTİHANI

CHAINED FREEDOM: THE TEST OF TEODOR KASAP WITH THE KANUN-İ ESASİ

Gökhan DEMİRKOL*

Geliş Tarihi/Received:22.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted:07.12.2022

DEMİRKOL, Gökhan, (2023), "Zincirli Hürriyet: Teodor Kasap'ın Kanun-i Esasi İle İmtihani", Belgi Dergisi, S.25, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2023/1, ss. 209-233.

Öz

Osmanlı Devleti'nde Türkçe basının doğuşu ve gelişimi 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 1831 yılında Takvim-i Vekayi'nin yayımlanması ile başlayan Türkçe gazetelerin serüveni 1860 yılında Tercüman-ı Ahval gazetesinin yayımlanması ile farklı bir boyuta geçmiş, basın için bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. 1864 yılında bu ihtiyacın karşılanması amacıyla Matbuat Nizamnamesi yayınlanmıştır. Ancak muhalefetin basın yoluyla düşüncelerini ifade etmeleri üzerine 1867 yılında Kararname-i Âli yayınlanarak siyasal iktidara basın üzerinde idari tedbir alma yetkisi verilmiştir. Matbuat Nizamnamesi'ni işlevsiz duruma getiren bu kararname Osmanlı Devleti'nde basın özgürlüğünün gelişimini de engellemiştir. 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin yayınlanması Osmanlı basını tarafından basın özgürlüğünün gelişmesi adına önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Kararname-i Âli'nin yürürlükten kaldırılması ve yeni bir basın yasasının hazırlanması ile basın özgürlüğüne kavuşma beklentisi içindeki dönem basını, 1877 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşı ile ilan edilen sıkıyönetim ve Kanun-i Esasi'nin rafa kaldırılması sonrası tüm umutlarını kaybetmiştir. Kararname-i Âli'nin yayımlandığı 1867 yılından Kanun-i Esasi'nin askıya alındığı 1878 yılına kadar geçen süre zarfında Türk Basın Tarihi literatürüne geçen pek çok sansür uygulaması bulunmaktadır. Bu dönem içerisinde öne çıkan olaylardan birisi de Kanun-i Esasi'ye dair yayımladığı bir karikatür yüzünden 3 yıl hapis cezası alan Hayal mizah dergisinin sahibi Teodor Kasap'ın davasıdır. Bu çalışma; Teodor Kasap'ın dava sürecini ve davanın hukuksal dayanaklarını konu edinmektedir. Bu kapsamda; "Dava sürecinin aşamaları nelerdir ve nasıl bir hukuki mevzuat uygulanmıştır?", "Dava sürecinde davalı Teodor Kasap'ın savunması nasıl bir hukuki çerçevede gerçekleşmiştir?", "Dava, basın-iktidar ilişkisi noktasında nasıl bir öneme sahiptir?", "Davanın Türk Basın Tarihi açısından önemi nedir?" sorularına cevap aranmaktadır. Betimsel Araştırma Tasarımı motifinin kullanıldığı çalışmada İçerik Analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma 1877 Şubat-Mayıs ayları ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teodor Kasap, Kanun-i Esasi, Hayal Mizah Dergisi, Basın Özgürlüğü.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Sinema TV Bölümü, gokhand06@yahoo.com, (<https://orcid.org/0000-0003-0672-0992>).

Abstract

The birth and development of the Turkish press in the Ottoman Empire took place in the 19th century. The adventure of Turkish newspapers, which started with the publication of Takvim-i Vekayi in 1831, took a different dimension with the publication of Tercüman-ı Ahval newspaper in 1860, and a legal regulation was needed for the press. In 1864, the Matbuat Nizamnamesi was published in order to meet this need. However, upon the opposition's expressing their thoughts through the press, Kararname-i Âli was published in 1867 and the political power was given to the authority to take administrative measures over the press. This decree, which made the Matbuat Nizamnamesi dysfunctional, also prevented the development of freedom of the press in the Ottoman Empire. The publication of Kanun-i Esasi in 1876 was considered by the Ottoman press as an important step for the development of press freedom. The press of the period, which was expecting freedom of the press with the repeal of the Kararname-i Âli and the preparation of a new press law, lost all hope after the martial law declared with the Ottoman-Russian war that broke out in 1877 and the abolition of Kanun-i Esasi. During the period from 1867, when the Kararname-i Âli was published, to 1878, when the Kanun-i Esasi was suspended, there were many censorship practices in the Turkish Press History literature. One of the prominent events during this period is the case of Teodor Kasap, the owner of the Hayal humor magazine, who was sentenced to 3 years in prison for a cartoon he published about Kanun-i Esasi. This work discusses Teodor Kasap's litigation process and the legal basis of the case. In this respect, it is attempted to answer the questions of "What are the stages of the litigation process and what kind of legal legislation has been applied?", "What kind of legal framework was the defense of the defendant Teodor Kasap during the trial process?", "What is the importance of the case in terms of press-power relationship?", "What is its historical significance in Turkish Press?". Content Analysis method of Descriptive Research Design was used in this study. The study was limited to February-May 1877.

Keywords: *Teodor Kasap, Kanun-i Esasi, Hayal Humor Magazine, Press freedom.*

GİRİŞ

19. yüzyıl, Osmanlı toplumsal yapısında önemli değişimlerin yaşandığı, hâkim kurumlar ile kuralların tartışıldığı ve yeni kurumların tesis edildiği bir dönemdir. Bu dönem içerisinde yeni tesis edilen kurumlardan birisi de “basın” ve “gazete” olgusudur. Bu bağlamda devlet tarafından atılan ilk adım Türkçe bir gazetenin kurulmasıdır. 1 Kasım 1831 tarihinde ismi II. Mahmut tarafından konulmuş olan *Takvim-i Vekayi*'nin yayın hayatına başlaması ile Türkçe basın tesis edilmiştir.¹ *Takvim-i Vekayi* aracılığı ile toplumsal hayatta Türkçe basının tesis edilmesi aynı zamanda devletin “halk” ile iletişim sürecini “gazete” gibi yeni bir form ile sürdürme iradesini de ifade etmektedir.

Devletin denetimi ve desteği ile yayımlanan *Takvim-i Vekayi*'yi 1 Ağustos 1840 tarihinde yayın hayatına başlayan *Ceride-i Havadis* takip etmiştir.² Aldığı devlet desteği sebebi ile “yarı resmi” bir niteliğe sahip olan *Ceride-i Havadis*, *Takvim-i Vekayi* ile birlikte 1860 yılına kadar Türkçe basının en önemli unsurlarından biri olmuştur. 21 Ekim 1860 tarihinde *Tercüman-ı Ahval*'in ve 27 Haziran 1862 tarihinde de *Tasvir-i Efkâr*'ın yayımlanması Osmanlı Devleti'nde basının yeni bir mecraaya evrilmesine yol açmış, “fikir gazeteciliği” anlayışı yerleşmeye başlamıştır. 1860 yılından itibaren Türkçe süreli yayın sayısının artması ve bu yayınların ekonomik anlamda müstakil oluşları basına ilişkin bir hukuki düzenlemeyi de zorunlu hale getirmiştir. Bu çerçevede 1864 yılında Matbuat Nizamnamesi hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Devletin ekonomik himayesinden azade basının hükümete karşı muhalefetinin yükselmesi siyasi iradenin Matbuat Nizamnamesi dışında yeni tedbirler almasına sebep olmuş, 1867 yılında sadrazamlığa atanmasının otuz dördüncü günü özellikle Girit konusundaki eleştirileri engellemek amacıyla Ali Paşa bir kararname³ yayımlayarak hükümetin matbuata karşı idari tedbir alabilmesinin önünü açmıştır.⁴ Matbuat Nizamnamesi'ne ilave olarak ve geçici mahiyette çıkarılan bu Kararname-i Âli, uygulamada Matbuat Nizamnamesi'ni devre dışı bırakmıştır. Hükümete basını kontrol altına alma imkânı sağlayan kararname aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde basın özgürlüğünün gelişimini de sekteye uğratmıştır. Bu kararname ile *Muhbir*, *Ayine-i Vatan*, *Utarit* gazeteleri tamamen kapatılmış, 1873 yılında *Hadika 2 ay*, *İbret* önce bir ay sonra da süresiz kapatılmıştır.⁵ Basın özgürlüğü açısından ise Kararname-i Âli'nin basının iktidar karşısında bağımsız olma ihtimalini yok ettiğini söylemek mümkündür.

1876 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkmasını takiben yayımlanan Kanun-i Esasi, Osmanlı basını açısından basın özgürlüğünün tesis edilmesi adına bir girişim olarak görülmesine karşın 1877 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşı ile sıkıyönetim ilanı ve Kanun-i Esasi'nin rafa kaldırılması basın özgürlüğü adına yeşeren umutları soldurmuştur.

1 1828 yılında Mısır'da yayımlanan *Vakayi-i Misriyye* gazetesinin ilk Türkçe gazete olduğuna dair çalışmalar bulunmasına karşın Türk Basın Tarihi literatürü genel olarak *Vakayi-i Misriyye*'nin Türkçe ve Arapça olmak üzere çift dilli olmasından dolayı “Türkçe gazete” statüsünde yer almadığını ve ilk Türkçe gazetenin *Takvim-i Vekayi* olduğunu kabul etmektedir.

2 M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2005, s. 182.

3 Kararnamenin tam metni için bkz. *Takvim-i Vekayi*, 10 Zilkade 1283 / 16 Mart 1867, Sayı: 875, s. 2.

4 Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943, s. 43.

5 İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 206.

Kararname-i Âli'nin yayımlandığı 1867 yılından Kanun-i Esasi'nin askıya alındığı 1878 yılına kadar geçen süre zarfında Türk Basın Tarihi literatürüne geçen pek çok sansür uygulaması bulunmaktadır. Bunların arasında sıklıkla telaffuz edilenlerin başında Kanun-i Esasi'ye dair yayımlandığı bir karikatür yüzünden 3 yıl hapis cezası alan *Hayal* mizah dergisinin sahibi Teodor Kasap'ın davası gelmektedir. Bu çalışma; bir gazeteci için dönemin en yüksek cezası olan 3 yıl hapis cezası hükmü ile sonuçlanmış Teodor Kasap'ın dava sürecini ve davanın hukuksal dayanaklarını konu edinmektedir. Zikredilen çerçevede dahilinde çalışma, dava sürecini ortaya koymayı ve dava süreci üzerinden Kanun-i Esasi'nin yayımlanmasından sonra basın nasıl bir hukuki durum ile karşı karşıya kaldığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda; "Dava sürecinin aşamaları nelerdir ve nasıl bir hukuki mevzuat uygulanmıştır?", "Dava sürecinde davalı Teodor Kasap'ın savunması nasıl bir hukuki çerçevede gerçekleşmiştir?", "Dava, basın-iktidar ilişkisi noktasında nasıl bir öneme sahiptir?", "Davanın Türk Basın Tarihi açısından önemi nedir?" sorularına cevap aranmaktadır. Teodor Kasap'ın davası Türk Basın Tarihi içerisinde basın özgürlüğü ve sansür konularında referans gösterilen önemli örneklerden biri olmasına karşın dava süreci ve verilen cezanın hukuki dayanaklarına dair müstakil bir akademik çalışmanın bulunmaması dikkate alındığında bu çalışmanın literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı ve Türk Basın Tarihi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Betimsel Araştırma Tasarımı motifinin kullanıldığı çalışmada İçerik Analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir iletişim kaynağındaki içerik üzerinden mesaj ve anlamları açığa çıkarmaya olanak sağlayan bir yöntemdir. Süreç içerisinde içeriğin kendisi kültürel anlam taşıyan bir nesne olarak ele alınır ve bu sayede iletişim kaynağının içeriği toplumsal bir bağlama oturtulabilir.⁶ Bu kapsamda analiz birimi olarak dava ile ilişkili dönem gazetelerinde yer alan haber metinleri seçilmiştir. 1877 Şubat-Mayıs ayları ile sınırlandırılan çalışmada literatür taramasının yanı sıra veri kaynağı olarak *Takvim-i Vekayi*, *Ceride-i Havadis*, *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, *Basiret*, *Vakit* gazeteleri ile *Hayal* ve *Çaylak* mizah dergileri kullanılmıştır.

A. "ZULMÜ İDAM ETTİLER DÜNYAYI İHYA ETTİLER"

Kanun-i Esasi, 7 Zilhicce 1293 (24 Aralık 1876) tarihinde sancaklarla donatılmış Bâbiâli meydanında birkaç bin kişinin huzurunda okunmasının ardından 101 adet top atışıyla "ilân-ı meserret" olunmuş ve meydanı dolduran halkın "Sultan Abdülhamid çok yaşa", "Millet-i osmaniyye çok yaşa", "Mithat Paşa çok yaşa" nidalarıyla⁷ Osmanlı Devleti'nde anayasal monarşi başlamıştır. Babiâli meydanını dolduran halkın coşkusu paylaşılan dönem basını, yeni anayasanın yürürlüğe girdiğine dair Hatt-ı Hümayun'u sayfalarına taşımış ve II. Abdülhamid için dualarını da eksik etmemiştir.⁸

Dönemin süreli yayınları arasında yer alan *Hayal* dergisi ise bu süreci 14 Ramazan 1293 (3 Ekim 1876) tarihli Matbuat İdaresi'nden gönderilen "*Hayal gazetesi 18 eylül tarihli nüshasında şân-ı devlet-i aliyeye dokunur bir resim vaz' etmiş olduğundan bu günden*

6 W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge, Yayın Odası, İstanbul 2010, s. 466-467.

7 *Basiret*, 8 Zilhicce 1293 / 25 Aralık 1876, Sayı: 1969, s. 1.

8 "(...) cenâb-ı hak padişâhımız efendimiz hazretlerini daire-i afiyette ve serir-i saltanatta daim buyurup şân u şevket-i devlet ve milleti dahi müzdâd buyursun âmin." *Vakit*, 8 Zilhicce 1293 / 25 Aralık 1876, Sayı: 415, s. 1.

*itibaren üç mah müddetle ta'til edilmiştir*⁹ şeklindeki emirname ile üç aylık kapatma cezası aldığı için kaçırılmıştır. Cezaya konu olan “resim” derginin 18 Eylül 1292 (30 Eylül 1876) tarihli 301. sayısında yayımlanan “*doldurabilirlerse aşk olsun*” lejandlı karikatürdür.

GÖRSEL 1: “Doldurabilirlerse aşk olsun !!!”

(*Hayal*, 18 Eylül 1292 / 30 Eylül 1876, Sayı: 301, s.4.)

Kırık bir testi su ile doldurmaya çalışan birkaç kişinin resmedildiği bu karikatürün hangi nedenlerle sakıncalı bulunduğu bilinmemektedir ancak bir varsayım olarak devletin bütçe dengesizliği ve artan dış borç karşısında bozulan mali yapının¹⁰ eleştirilmek istendiği söylenebilir. Üç aylık kapatma cezasını tamamlayan dergi yeniden yayımlanmaya başladığında Kanun-i Esasi yaklaşık 10 gündür yürürlüktedir. Aldığı kapatma cezasını ve bu yeni dönemi *Hayal* dergisi “*son ta'tilimiz*” başlıklı bir yazıda ele alır. Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesini “(...) *bundan sonra gazete kapanmayacak* (...)”¹¹ şeklinde değerlendiren dergi, yazının başlığının da bu minvalde belirlendiğini belirterek 301. sayısında yer alan karikatürle ilişkili ceza gerekçesini sorgular:

9 “Son Ta'tilimi”, *Hayal*, Kanunievvel 1292 / Ocak 1877, Sayı: 302, s. 1.

10 Osmanlı Devleti, 1875 yılında ilan ettiği moratoryum sonrası alınan Ramazan Kararnamesi ile dış borçların faizlerinin yarısını nakit ödeme kalan kısmını da tahvile ödeme kararı alır. 1876 Nisan ayında ise bütün borçların ve faiz taksitlerinin ödemelerine son verilmiştir. Bkz. Nedim Dikmen, “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 2 2010, s. 147.

11 “Son Ta'tilimiz”, *Hayal*, Kanunievvel 1292 / Ocak 1877, Sayı: 302, s. 1. Derginin 302. sayısında tarih kısmı “.. Kanunievvel 1292” şeklindedir. Gün kısmının boş bırakılmasının sehven mi yoksa kasten mi olduğu bilinmemektedir. Ancak derginin normal yayın periyodu (şalı, perşembe ve cumartesi günleri olmak üzere haftada üç gün) dikkate alındığında bu nüshanın yayın tarihinin 21 Kanunievvel 1292 (2 Ocak 1877) olması gerekmektedir.

“(…) Nihayet eğer bu resmi Hayale niçin derc ettiniz diyecekler ise şunun için derc ettik ki Hayale bir resim lâzımdır ve bu resim olmazsa başka bir resim konulamaz mıydı konulur idi ama o konulacak resimde hükümetin şânına dokunabilirdi bir hükümet-i müstebidenin şânına ne dokunur ne dokunmaz kim bilir? (...)”¹²

Aldığı cezayı dikkate alarak Kanun-i Esasi'nin *Hayal* açısından anlamı basın özgürlüğünün temin edilmesidir ki bunun da yolu basına dair hukuki mevzuatta gerçekleştirilecek bir değişimdir. Başka bir ifade ile basının hareket alanının çerçevesini ve suç kabul edilen eylemleri tanımlayıcı yeni bir basın yasasının hazırlanmasıdır. Teodor Kasap ve derginin böyle bir beklentiye girmesindeki etken ise basına dair yürürlükte olan Kararname-i Âli'dir. 1867 yılında yayımlanan ve hükümete basın konusunda idari karar alma yetkisi veren kararname¹³ dönem basını açısından iki hususta dikkat çekmektedir. Öncelikle kararname ile hükümet basına dair resmen ilan edilmiş kanunu, 1864 Matbuat Nizamnamesi'ni *“keen lem yekün”*¹⁴ yani yok saymaktadır. İkincisi ise kararnamenin gerekçesi olan *“menâfi-i umûmiye”* tanımlamasının hangi konuları içerdiğinin belirsiz olduğudur ki bu durum kararname ile pek çok gazetenin geçici ya da kalıcı olarak kapatma cezası alması ile somutlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk basın kanunu olan 1864 Matbuat Nizamnamesi, Kararname-i Âli ile kıyaslandığında nispeten daha özgürlükçü bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çıkarımın temel dayanağı ise Matbuat Nizamnamesi'nde basın sansürü ile ilişkili bir hükmün bulunmamasıdır. Ayrıca *“cevap hakkı”*nın (madde 8) düzenlenmiş olması ve basın yoluyla işlenmiş belli suçların yargılama usullerini düzenleyerek (madde 34) keyfi uygulamaların önüne geçilmek istenmesi de önemli gerekçelerdir. Buna karşın Kararname-i Âli içeriği oldukça muğlak *“menâfi-i umûmiye”* kıstası ile hükümetin elini güçlendirmiş, hukuki bir gerekçe sunmadan ya da işlenen suçun niteliğini açıklamaya gerek duymadan hükümete gazeteleri geçici ya da tamamen kapatma yetkisi vermiştir. Teodor Kasap'ın genel olarak Kanun-i Esasi'den beklentisi hukuki mevzuat olarak Kararname-i Âli'nin uygulanmasının sona erdirilmesidir. Böyle bir beklenti içerisinde girmesindeki temel etkenin Kanun-i Esasi öncesi Kararname-i Âli yüzünden yaşadığı durumlar olduğunu da 302. sayısındaki bir muhavereye dile getirir:

“- Karagöz ne düşünüyorsun?”

- Ne var düşünemeyecek Hacivad

- Allah! Allah! Ey oğul işte istediğin oldu millet meclisi ilan ettiler artık şimdiden sonra alabildiğine ikide bir de saat beşte altıda ayın otuz bir gününde otuz iki gazete kapatmayacaklarmış.

- Ne biliyorsun?

- Ay oğul işte kânûn-i esâside yazılı ne yazılı?

¹² “Son Ta'tilimiz”, *Hayal*, Kanunievvel 1292 / Ocak 1877, Sayı: 302, s. 1.

¹³ *Takvim-i Vekayi*'nin 10 Zilkade 1283 / 16 Mart 1867 tarihli 875. sayısında yayımlanan kararnamenin herhangi bir başlığı bulunmamaktadır. Gerek Ali Paşa tarafından hazırlanmasına gerekse de Ali Paşa'nın sadrazamlık makamına atfen “Âli Kararname” ya da “Kararname-i Âli” şeklinde isimlendirilmiştir. Dönem basınında “67 Kararnamesi” şeklinde kullanımına da rastlanmaktadır.

¹⁴ İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s. 25.

- *Vay okumadın mı?*
- *Matbûat kânûn dâ'iresinde serbesttir diyor.*
- *Güzel ama o kânûn nerede.*
- *O kânûn mu? Ulan o kânûn daha yapılacak*
- *Ey yapılıncaya kadar*
- *Allah! Allah! Patlamadın a!*
- *Nasıl patlamadım be herif! Patladım çatladım geberdim bile. İnsan dediğin bir kere vefat eder bunlar beni circis mi?¹⁵ Zann ettiler! çengâneliğe mi hürmet ettiler bilmem ne yaptılar doksan dokuz kere katl ettiler evimi yıktılar. Ocağıma incir diktiler. Bari o ağacı bıraksalar idi ahretten avdetimde yapraklarıyla meyveleri ile geçinir idim. Hayır efendim onu da kuruttular Karagöz bey efendi zift yesin dediler hâlbuki kalafatçılar onu bile para ile satıyorlar... (...)¹⁶*

Kanun-i Esasi'nin basın özgürlüğü açısından atılmış önemli bir adım olmasına karşın bu yazıdan Teodor Kasap'ın temkinli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun temel sebebi ise Kanun-i Esasi'nin yayımlanmasına rağmen hala Kararname-i Âli'nin yürürlükte olması ve basın hürriyetini sağlayacak yeni bir matbuat kanununun yapılmamış olmasıdır. Buna karşın yeni dönem Teodor Kasap için yeni umutların yeşerdiği bir zamandır. Her ne kadar Kanun-i Esasi'nin ilanını kaçırmış olsa da *Hayal*'in 302. sayısında yayımladığı beyit ile dönem basınının Kanun-i Esasi karşısındaki coşkusu paylaşmaktadır:

"Tâ-ebed devletten istibdâdı ilgâ ettiler

Zulmü idam ettiler dünyayı ihyâ ettiler"¹⁷

B. TEODOR KASAP'IN KANUN-İ ESASİ SINAVI

Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesinin üzerinden yaklaşık bir ay geçmiş olmasına karşın ne yeni bir basın yasası hazırlığı yapılmış ne de Kararname-i Âli yürürlükten kaldırılmıştır. Basın için beklenen "hürriyet" in vücut bulmaması karşısında Teodor Kasap'ın temkinli bekleyişi sürüp gitmektedir. Kanun-i Esasi'den beklentisini ve bu beklentinin hayal kırıklığına dönüşmesini dergisinin 319. sayısında yayımladığı bir karikatür ile okuyucularına aktarır.

15 Circis; Müslümanlar tarafından salih bir kimse veya nebi olarak kabul edilen kişi, Hristiyanlara göre ise St. George diye bilinen aziz. Üç defa ölüp dirilmesi sebebiyle İslami literatürde bir ölme-dirilme motifi olarak benimsenmiştir. Bkz. Günay Tümer, "Circis", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s. 26.

16 *Hayal*, Kanunievvel 1292 / Ocak 1877, Sayı: 302, s. 1-2.

17 "Son Ta'tilimiz", *Hayal*, Kanunievvel 1292 / Ocak 1877, Sayı: 302, s. 1.

GÖRSEL 2: “- Nedir bu hal Karagöz?”

- Kânûn dâ’iresinde serbesti Hacivad!”

(*Hayal*, 8 Şubat 1292 / 20 Şubat 1877, Sayı: 319, s. 4.)

Elleri ve ayakları zincirli haldeki Karagöz’ün Hacivad’ın “*Nedir bu hal Karagöz?*” sorusuna verdiği “*Kânûn dâ’iresinde serbesti Hacivad!*” cevabı Kanun-i Esasi’nin 12. maddesine bir göndermedir. “*Matbûat kânûn dâ’iresinde serbesttir.*”¹⁸ şeklindeki 12. madde üzerinden Kanun-i Esasi’nin ilan edilmiş olmasına karşın karikatür, yürürlükte olan Kararname-i Âli’yi basın ellerine ve ayaklarına vurulmuş bir zincir şeklinde tanımlanmıştır ki bu konudaki ısrarın altında basın özgürlüğünün anayasal bir hak olarak tanımlanmasına karşın bu hakkın denetlenmesinin kanunlar yolu ile değil de hala hükümetin iradesi ile gerçekleşiyor olması yer almaktadır.

Karikatürün *Hayal* dergisinin 319. sayısında yayımlanmasının ertesi günü yani 9 Şubat 1292 (21 Şubat 1877) tarihinde Teodor Kasap, Dersaadet Merkez Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi’ne çağırılarak “(...) *Hayal’in 319 numrolu nüshasında hükümet-i seniyyeye dokunur bir bend neşredilmiş olduğundan (...)*”¹⁹ aleyhinde dava açıldığı kendisine bildirilmiştir. 14 Şubat 1292 (26 Şubat 1877) tarihinde dergiye, savcı Abdullah Hasip Efendi’nin²⁰ hazırladığı

18 “Kanun-i Esasi”, *Düstur*, Tertip I, Cilt 4, s. 5.

19 “İhtar-ı Ciddi”, *Hayal*, 10 Şubat 1292 / 22 Şubat 1877, Sayı: 320, s. 3.

20 Abdullah Hasip Efendi davaya savcı olarak 13 Şubat 1292 (11 Safer 1294 / 25 Şubat 1877) tarihinde atanmıştır. Bkz. “Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir”, *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 4; “Hayal gazetesi Muhakemesine Dair Olan Karar Suretidir”, *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2; “Hayal gazetesi Muhakemesine Dair Olan Karar Suretidir”, *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3.

iddianame ile ilk duruşmanın 16 Şubat 1292 (28 Şubat 1877) tarihinde yapılacağı iletilir.²¹ İddianameye göre davanın açılmasının sebebi *Hayal* dergisinin 319. sayısında yer alan karikatür ile aynı sayının birinci sayfasındaki muhaveredir:

“(…) gazetenin ihamat-ı tezyifiyyesi ve rumuz-âmez ibâratı ile hükümet-i seniyyeye târiz edilerek sâye-i merayimvâye-i hazret-i padişahîde geçenlerde bi'l-cümle teb'a-i osmâniyyeye ihsan buyrulmuş ve'l-hâletü-hâzihi idare-i mülk ve devletin mebnâ aleyh ve müstenid-bihi olan kânûn-i esâsinin enzâr-ı ammede tezyif ve tahkir edildiği ve hatta kânûn-ı mezkûr ahkâmı mucibince bi'l-cümle teb'a-i şahânenin nâil olduğu serbesti ve hürriyet hali esâret şeklinde gösterilmek sû-i niyetiyle resimdeki şahıslardan biri el ve ayağı zincir ile bağlı bir halde tersim olunarak zîrinde dahi (kânûn dairesinde serbesti) ibaresi muharrer bulunmasının muharirinin bu bâbda olan sû-i tasvirine asla şüphe bırakmadığına derkâr olduğuna ve eğer ki matbûat hüsn-i isti'mâl bulunduğu halde mülk ve millete mûcib muhassenât-ı adîde olacağı müselleme ise de bunun sû-i isti'mâliyle ahâlinin kavânin mevzu hakkında mefrûz ve müstelzem olan riâyet ve hürmetine nakisa getirecek surette hükümet-i seniyye hakkında taarruz ile asayiş-i umûmiye dokunacak e'f'âl ve ahvâlin men'iyile buna mütecâsir olan gazetecilerin ber-mûceb-i kânûn mücâzât olunması elzem bulunduğuna (...).”²²

İddianame sadece *Hayal*'i değil aynı karikatürü yayımladığı için Teodor Kasap'ın imtiyaz sahibi olduğu Rumca *Momos* dergisini de kapsamaktadır.²³ Her iki dergide karikatür ile Kanun-i Esasi'yi üstü kapalı bir şekilde aşağılayıcı ibareler ile halkın gözünde küçük düşürmüş hatta Kanun-i Esasi'nin Osmanlı tebaasına sağladığı hürriyeti “esaret” olarak göstererek halkın kanunlara riayetini sekteye uğratmıştır. Bu yolla da hükümeti aşağılamış ve genel asayiş tehlikeye atmıştır. Bu suç için savcı Abdullah Hasip Efendi 1864 Matbuat Nizamnamesi'nin 15. maddesi²⁴ uyarınca Teodor Kasap'ın cezalandırılmasını istemektedir. Davanın savcısı tarafından hazırlanan iddianamenin tebliği sonrası *Hayal* dergisi 319. sayısında yayımladığı karikatürün nasıl bir dava gerekçesine sebebiyet verdiğini anlayana kadar nüshalarında karikatür yayımlamama kararı alır.²⁵ Ancak 324. sayısından itibaren tekrar karikatür yayımlamaya devam eder.

16 Şubat 1292 (28 Şubat 1877) çarşamba günü davanın ilk duruşması gerçekleştirilir. Teodor Kasap, davanın açılması ve kendisine intikalinin toplam iki gün içerisinde gerçekleştiğini, bu sebeple de bir dava vekili temin edemediğini belirterek duruşmanın

21 *Hayal*, 15 Şubat 1292 / 27 Şubat 1877, Sayı: 321, s. 1.

22 “Muhakememiz”, *Hayal*, 17 Şubat 1292 / 1 Mart 1877, Sayı: 322, s. 3.

23 Karikatürün aynı anda Türkçe *Hayal* ile Rumca *Momos* dergilerinde yayımlanması imtiyazı aynı kişiye ait dönem süreli yayınlarının içerik noktasında benzerlikler sergilediğini göstermektedir. Aynı süreli yayının farklı dillerdeki versiyonlarının karşılaştırılmış analizleri dönemin toplumsal yapısına ve basının işleyişine dair farklı yaklaşımlar ortaya koyabilecektir. Bu açıdan önemli olan bu alan halen araştırılmayı bekleyen konulardan birisidir.

24 “onbeşinci madde bir gazeteci saltanat-ı seniyye ve hânedan-ı şevketnişân hazret-i padişahî haklarında elfâz ve tabirât-ı gayr-ı lâyika istiğmal eder veya hükümet-i seniyye-i hazret-i padişahî aleyhine târiz eyler ise altı aydan üç seneye kadar haps veyahud yirmibeş altından yüzelli altına kadar cezâ-i nakdi ahz kılınır” “Dersaadette ve Memalik-i Şahanede Tab' u Neşr olan Her Nev Gazete ve Evrâk-ı Havâdis-i Mülkiyye ve Politika Tab' u Neşri Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertip I, Cilt 2, s. 223.

25 “İhtar ve İtizar”, *Hayal*, 15 Şubat 1292 / 27 Şubat 1877, Sayı: 321, s. 1.

ertelenmesini talep eder. Bunun yanı sıra duruşmanın aleni (halka açık) yapılması talebinde de bulunur. Ancak mahkeme duruşmanın aleni yapılması talebini reddederek Teodor Kasap'ın dava vekili temini için duruşmayı 19 Şubat 1292 (3 Mart 1877) tarihine erteler.²⁶

Davanın ilk duruşmasında öne çıkan husus Teodor Kasap'ın davanın aleni görülmesi talebi ve bu talebin mahkeme tarafından reddedilmesidir. Kasap, Kanun-i Esasi'nin 82. maddesi²⁷ uyarınca davanın aleni görülmesini talep etmiştir. Mahkeme ise bu talebi Kanun-i Esasi'nin 118. maddesini²⁸ gerekçe göstererek reddeder ki bu madde hukuki anlamda yürürlükte olan düzenleme, kanun, teamül ve adetlerin yerine yenisi yapılabilecek veya yürürlükten kaldırılana kadar geçerli olduğunu karara bağlamaktadır. Mahkeme, bu madde kapsamında konu ile ilgili bir düzenlemenin (kanun, yönetmelik vb.) yapılmadığını ve Kanun-i Esasi'nin 82. maddesinde mahkeme heyetinin aleni duruşma kararı verip vermeme hakkının saklı tutulduğunu²⁹ ve bununla birlikte Ticaret Nizamnamesi'nin 21. maddesi³⁰ ile de mahkemenin duruşmayı "hafî" (halka kapalı) tutma yetkisi bulunduğunu belirterek kararı gerekçelendirmiştir. 1861 tarihli Ticaret Nizamnamesi'nin 21. maddesi aleni duruşmada dava ile ilgili kişileri utandıracak ya da mahcup edecek durumlarda duruşmaların hafî tutulması konusunda mahkemeye yetki vermektedir. Bu karar ve gerekçesi karşısında Teodor Kasap konunun ticaret ile bir ilgisi olmadığı ve davanın aleni yapılmaması için de bir sebep bulunmadığı şeklinde mahkemeye itiraz eder ancak bir sonuç elde edemez. Bunun üzerine kararı temyize taşıyacağını belirtir. İlk duruşmanın ardından hem ceza konusu hem de duruşmanın aleni yapılması talebinin reddedilmesi ve gerekçeleri karşısında düşüncelerini "(...) *zihn ve efkârı en ziyâde esir-i hayret eden garâibdendir ki kânûn-i esâside matbûatın hürriyet ve serbestisi tasdik buyrulmuş iken yine matbûata müte'allik olup enzâr-ı umûmiyyeye konulmuş bir makale için hem ikâme olunan dava muhâkemesi ve hem de talep olunan izâhat-ı mukteziye hafî tutulmaya çalışılıyor.*"³¹ cümleleri ile dile getirmiştir.

Davanın aleni görülmesi talebinin reddi için mahkemenin Ticaret Nizamnamesi'ni kullanması Teodor Kasap için anlamsız bir eylem olarak tanımlanmasına karşın 1861 yılında

26 "Muhâkememiz", *Hayal*, 17 Şubat 1292 / 1 Mart 1877, Sayı: 322, s. 3; "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 4; "Hayal gazetesi Muhakemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3.

27 "seksenikinci madde mahkemelerde her nev' muhakeme alenen cereyân eder ve ilâmâtın neşrine me'zuniyet vardır ancak kânûnda musarrâh esbâba mebnî mahkeme muhâkeme-yi hafî tutabilir." "Kânûn-i Esâsi", *Düstur*, Tertip I, Cilt 4, s. 14.

28 "yüzonsekizinci madde elyevm düstûr-ül-amel bulunan nizâmat ve teamül ve âdât ileride vaz' olunacak kavânin ve nizâmat ile tâ'dil veya ilgâ olunmadıkça mer'iyü'l-icrâ olacaktir." "Kânûn-i Esâsi", *Düstur*, Tertip I, Cilt 4, s. 20.

29 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 4; "Hayal gazetesi Muhakemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2; "Hayal gazetesi Muhakemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3.

30 "yirmibirinci madde mehâkim-i ticarete ve divân-ı istinâfta murâfa'at alenen icrâ olunur fakat aleni muhâkeme takdirinde mücib-i âr ve hacâlet olacak bir şey olduğu veyahut sâ'ir gûne bir mahzûr kavî bulunduğu halde ba'de'l-sebeb ve aleni ticâret nezâretine beyân olunmak şartıyla murafa'anın aleni olmayarak icrâsına meclisce bi'l-tezekkür karar verilebilir" "Usul-i Muhakeme-i Ticarete Dair Nizamname", *Düstur*, Tertip I Cilt I, s. 785.

31 "Muhâkememiz", *Hayal*, 17 Şubat 1292 / 1 Mart 1877, Sayı: 322, s. 3

hazırlanan Usul-i Muhâkeme-i Ticarete Dair Nizamname, ticaret davalarında izlenecek usuli kaideleri belirleyen bir düzenlemedir. Nizamiye mahkemelerinin hukuk davaları, usul kanununun kabulüne kadar bu kanunname hükümlerine göre görülmüştür. 1872 yılında yayımlanan Mehâkim-i Nizamiye Hakkında Nizamname'nin 18. maddesi hukuk davalarında Ticaret Nizamnamesi'ne aykırı olmayan hükümlerin uygulanabileceğini belirtmektedir. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamname-i Dahilisi muvakkat maddesi de aynı hükmü devam ettirmiştir.³² Kanun-i Esasi'nin 118. maddesi gereğince davalarda usuli kaideleri belirleyen yeni bir düzenleme yapılana kadar geçerli mevzuatın Ticaret Nizamnamesi olması ve mahkemenin bu teamül üzerinden karara varması doğal bir durumdur.

Teodor Kasap'ın davasının ilk duruşmasının ardından, Türk Basın Tarihi açısından önemli bir gelişme yaşanır:

“kânûn-i esâsinin onikinci maddesinde matbûat kânûn dâ'iresinde serbesttir diye muharrer olması evrak-ı havâdisin serbesti-i neşri mutlaka bir kânûna müstenid ve merbut olmak lazım geleceğini mü'eyyid olup binâ'en-aleyh matbûat için müceddeden bir kânûn tanzim edilmekte ise de yine kânûn-i esâsinin yüzonsekizinci maddesinde mûnderic olduğu üzere elyevm düstûrül-amel bulunan nizâmat ve teamül ve âdât ileride vaz' olunacak kavânin ve nizâmat ile tâ'dil veya ilgâ olunmadıkça mer'iyü'l-icrâ olacağından derdest tanzim olan kânûn yapıp neşr ve ilân olununcaya kadar elyevm mevzû ve düsturda mukayyed bulunan ve seksen bir senesi şâbanının ikisi tarihiyle müverrah olan matbûat nizamnâmesinin hiçbir hükmünü gâ'ib etmeksizin mer'î ve muteber tutulması emr-i tabî' bulunmakla bi'l-cümle evrak-ı havâdisin matbûat idaresince mezkûr nizamnâmeye karşı mes'ûl olacakları ve neşriyat vak'alarında hükmi nizâmın ta'bir eylediği ahvâle ri'âyet ve itînâ etmek gazetelerin sâhib-i imtiyaz ve müdür-i mes'ulleri haklarında yine o nizâmın mevâdd-ı mûndericâsına tevfikân lâzım gelecek mu'âmelenin icrâ edileceği ma'lûm olmak için ilân-ı keyfiyyete ibtidâ kılındı.”³³

Yayımlanan bu resmi ilan ile 1867 yılından beri yürürlükte olan Kararname-i Âli yürürlükten kaldırılmış, matbuat ile ilgili geçerli mevzuatın 1864 Matbuat Nizamnamesi olduğu duyurulmuştur. Dönem basını açısından bu ilan -ki Teodor Kasap için de- basın özgürlüğü adına önemli bir gelişmedir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde basın özgürlüğü ve hukuki çerçevesi konusunda Türk Basın Tarihi'ne ilişkin literatür incelendiğinde Kararname-i Âli'nin 1909 yılında yürürlüğe giren yeni basın yasasına kadar yürürlükte kaldığı bilgisinin var olduğu görülmektedir.³⁴ Ancak resmi ilan açık bir şekilde yeni bir

32 Ali Turan, “Osmanlı Devleti'nde Ceza Muhakemesine Dair Hukuki Bir Düzenleme: Divan-ı Ahkam-ı Adliye'ce Hazırlanan Muvakkat Talimatname (1869), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29/2, 2021, s. 1170-1171.

33 “İlan-ı Resmî”, *Basiret*, 16 Şubat 1292 / 15 Safer 1294 / 28 Şubat 1877, Sayı: 2026, s. 1.

34 “(...) Hükmü uzunca devam eden bu kararname muzır bir mukaddeme teşkil etmiş ve ikinci Abdülhamit de bundan istifade ederek idarî surette matbuatın ağızını bağlamıştır. (...)” İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s. 25-26; “(Âli Kararname) geçici olarak çıkarıldığı halde diğer tüzükler gibi 1909 yılına kadar yürürlükte kalmış ve buna dayanılarak birçok gazete kapatılmıştır.” İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 205; “(...) Her ne kadar bu sert idari tedbirlerin geçici olduğu Kararnamenin sonunda bildirilmiş ise de bu ağır tedbirlerin bir daha kalkmadığı görülecektir.” Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi Cilt 1*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970, s. 204; “(...) Âli Kararname geçici olarak çıkarılmıştır, ama 1909'a kadar yürürlükte kalmıştır. (...)” Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 46; “(...) Buna karşın

basın yasası hazırlanana kadar³⁵ 1864 Matbuat Nizamnamesi'nin "hiçbir hükmünü gâ'ib etmeksizin" geçerli olduğunu belirtmektedir. 1909 yılına kadar yeni bir basın kanununun yürürlüğe girmediği dikkate alındığında Kararname-i Âli'nin 1877 yılında hükümsüz kaldığı ve 1909 yılına kadar basına dair geçerli hukuki düzenlemenin 1864 Matbuat Nizamnamesi olduğu anlaşılmaktadır. Kararname-i Âli'nin 1909 yılına kadar yürürlükte kaldığına dair Türk Basın Tarihi literatüründe yer alan hatalı bilginin düzeltilmesi gerekmektedir.

Kararname-i Âli'nin yürürlükten kaldırılması karşısında Teodor Kasap yaşadığı sevinci "Hamd olsun hamd olsun çok şükür mevlaya o mâhud 67 kararnâme-i âlisi ki seniyye-i matbûata çökmüş bir kâbus bela idi o kalktı vücûd-ı matbûat da biraz nefes almaya başladı."³⁶ ifadeleriyle okuyucularına aktarmıştır.

Bu gelişmenin gölgesinde 19 Şubat 1292 (3 Mart 1877) cumartesi günü davanın ikinci duruşması gerçekleştirilir. Teodor Kasap, tuttuğu dava vekilinin 23 Şubat 1292 (7 Mart 1877) tarihinden önce gelemeyeceğini belirterek erteleme talebinde bulunur. İlk duruşmada alınan davanın aleni görülme kararına dair Kasap'ın temyiz başvurusunun kararı da burada kendisine okunur. Temyiz Mahkemesi de Bidayet Mahkemesi'nin kararını yerinde bularak davalı Teodor Kasap'ın başvurusunu reddetmiştir. *Hayal* dergisi tarafından tam metni yayımlanan karar, şikâyetin konusunu ve duruşmanın safahatını aktardıktan sonra Teodor Kasap'ın Kanun-i Esasi'nin 82. maddesi gereğince duruşmanın aleni yapılması talebinin Bidayet Mahkemesi tarafından kabul edilmemesinde gerekçeyi haklı bularak, Kanun-i Esasi'nin 118. maddesi uyarınca Ticaret Nizamnamesi'ne göre karar almasının uygun olduğunu çünkü Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamname-i Dahiliyesi madde-i muvakkatesine³⁷ göre işlem yapılmış olduğunu belirtir. Bununla birlikte Teodor Kasap'ın itirazına gerekçe olarak sunduğu Kanun-i Esasi'nin 82. maddesinde yer alan "kânûn" ibaresi ile tanımlanmış ceza davalarına mahsus bir düzenlemenin yapılmamış olması ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamname-i Dahiliyesi'nin 10. maddesi³⁸ gereğince Bidayet Mahkemesi'nin ret kararı hukuka uygun bulunmuştur.³⁹ Temyiz Mahkemesi'nin kararının okunması sonrası dava 23 Şubat 1292 (7 Mart 1877) tarihine ertelenir.⁴⁰

geçici olduğu öne sürülen bu Kararname, II. Abdülhamit döneminde dahi uygulanmıştır." Belkıs Ulusoy Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhafız Basının Doğuşu 1828-1878*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s.166-167; "(...) Kararnâme-i Âli, mevcut bir basın yasasının varlığına karşın 1909 yılına kadar Osmanlı'da basına uygulanan temel hukuki metin olarak kalmıştır. (...)" Gökhan Demirkol, "Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, Sayı: 2 2016, s.689.

35 Bu dönem içerisinde yeni bir basın yasası taslağı hazırlanıp Meclis-i Mebusan'da görüşülmüştür. Özellikle mizah dergilerinin yasaklanması konusundaki maddelerin taslaktan çıkarılması üzerine II. Abdülhamit yasayı onaylamadığı için yeni yasa yürürlüğe girmemiştir. Bkz. Demirkol, "Tanzimat Mizahının Sonu...", s. 686-710.

36 "Hakikatte Görülmüştür", *Hayal*, 17 Şubat 1292 / 1 Mart 1877, Sayı: 322, s. 4.

37 "madde-i muvakkate divân-ı ahkâm-ı adliyenin reviyet edeceği dava hakkında ticaret usûl muhâkeme nizamnâmesinin işbu nizamnâmeye muğâyir olmayan ahkâmı mer'iyü'l-icrâ tutulacaktır ve divân-ı ahkâm-ı adliye kavânin-i câriyede bil-tecrûbe gördüğü noksanın ikmalini ve muhtaç-ı tadil olan fıkraatın islahını mutazammın her sene hitamında bir mazbata tanzîm ve arz edecektir" "Divân-ı Ahkâm-ı Adliyenin Nizamnâme-i Dahiliyesidir", *Düstur*, Tertip I Cilt 1, s. 342.

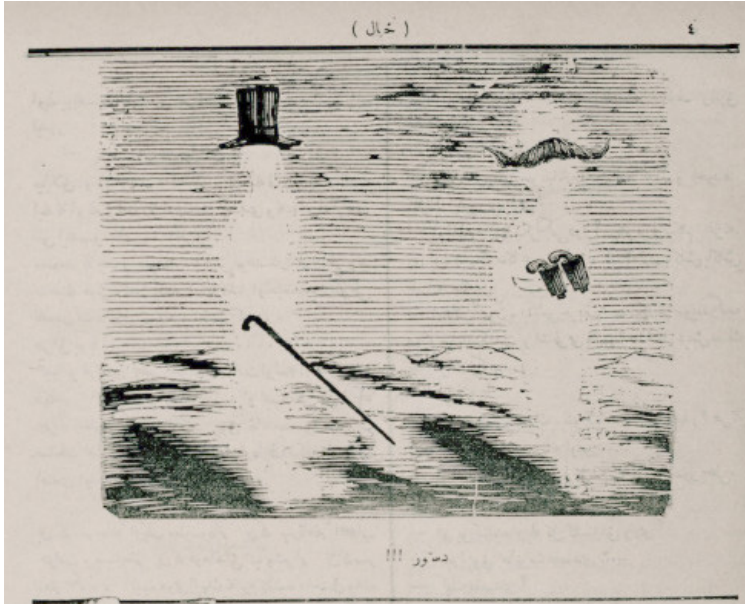
38 "onuncu madde (...) divân-ı ahkâm-ı adliyenin muhâkematı aleni olup fakat her ne vakit tensib eder ise muhâkematın hafî olarak cereyanını hükm edebilir" "Divân-ı Ahkâm-ı Adliyenin Nizamnâme-i Dahiliyesidir", *Düstur*, Tertip I Cilt 1, s. 327.

39 *Hayal*, 5 Mart 1293 / 17 Mart 1877, Sayı: 329, s. 1-2.

40 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 4; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3.

23 Şubat 1292 (7 Mart 1877) çarşamba günü Teodor Kasap dava vekili Tingirzade Simon Efendi ile üçüncü duruşmaya katılır. Simon Efendi, önceki duruşmada okunan Temyiz Mahkemesi kararının Havale Cemiyeti⁴¹ tarafından resmi tebligatının yapılmadığını bu sebeple Havale Cemiyeti'ne bu yolda başvuruda bulduklarını ve başvurularının kabul edildiğini gerekçe göstererek duruşmanın tebliğ gerçekleşene kadar ertelenmesi talebinde bulunur. Bu talebe savcı Abdullah Hasip Efendi kararın davalıya bildirildiği ve tebliğ ile bir fayda elde edilemeyeceği gerekçesi ile itiraz ederek yargılamanın başlamasını ister. Ancak mahkeme Teodor Kasap'ın Temyiz Mahkemesi kararının resmi tebliğine dair Havale Cemiyeti'ne vermiş olduğu dilekçenin kabul edilmesini dikkate alarak duruşmayı erteler.⁴²

Önce mahkeme tarafından verilen davanın aleni görülme kararı sonra da Temyiz Mahkemesi'nin Teodor Kasap'ın itirazını reddetmesinin ardından üçüncü duruşmanın ertesi günü *Hayal* dergisi dikkat çekici bir karikatür yayımlar.

GÖRSEL 3: "Düster !!!"

(*Hayal*, 24 Şubat 1292 / 8 Mart 1877, Sayı: 325, s. 4.)

41 Tanzimat'tan sonra kurulan Meclis-i Vâlâ'nın müzakerelerini yürütmek üzere Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası ve yazışmalarını yapmak üzere de Tahrirat Odası kurulmuştur. Tahrirat Odası'nın görevleri 1861 yılında Evrak Odası'na verilmiş 1862 yılında da bu iş için Cemiyet-i Muvakkate-i Temyiziye kurulmuştur. Cemiyet-i Muvakkate-i Temyiziye, 1868 yılında Tefrik Cemiyeti adını alır. Aynı yıl Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'nin kurulmasıyla buraya bağlanmış ve 1870 yılında Havale Cemiyeti adını almıştır. Bkz. Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2004, s. 146-147. Havale Cemiyeti'nin görevi kendisine gelen dilekçe, karar, tezkere ve ilamları ait olduğu mahallere göndermekti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Turan, "Divan-ı Ahkâm-ı Adliye: Kuruluşu, Teşkilatı ve İşleyişi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, Kırıkkale, 2020, s. 145-148.

42 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 5; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3.

Ana kural anlamındaki “düstur” kelimesinin lejantta yer aldığı bu karikatürde iki silüet görülmektedir. Bir silüetin pala bıyıkları ve belinde çifte tabancası var iken diğesinde melon şapka ve baston görülmektedir. Pala bıyıklı ve tabancalı silüetin geleneksel olanı melon şapka ve bastonlunun modern olanı temsil ettiği düşünülduğünde derginin yaşanan dava süreci ile ilgili olarak Kanun-i Esasi’ye biçimsel bir değişim gözü ile baktığı, özünde hiçbir değişimin yaşanmadığı eleştirisi yapıldığı söylenebilir.

25 Şubat 1292 (9 Mart 1877) tarihinde Temyiz Mahkemesi kararı resmi kanallardan Teodor Kasap’a iletilir. Bunun üzerine Kasap 26 Şubat 1292 (10 Mart 1877) tarihinde Temyiz Mahkemesi’ne ikinci kez itiraz eder. İtiraz dilekçesinin temel çatısı Kanun-i Esasi’nin 118. maddesi üzerine kuruludur. Buna göre Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamname-i Dahiliyesi’nin 10. maddesinin işletilmesi hatalıdır. Çünkü bu maddeye göre duruşmaların aleni yapılmamasındaki amaç kişileri utandıracak ya da mahcup edecek şeylerin kamuoyu ile paylaşılmasıdır ki bu durumdan mahkemelerin kendi isteklerince duruşmaları halka kapatma yetkisi olduğu anlamı çıkarılamaz. Bununla birlikte Kanun-i Esasi’nin 118. maddesinde yer alan “yürürlükte olan kânûn” ibaresine göre geçerli olan mevzuat 1861 tarihli Ticaret Nizamnamesi değil 1876 tarihli Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’dir ki bunun 1815. maddesinde⁴³ açıkça “mahkemeler duruşmaları aleni icra eder” ibaresi yer almaktadır. Ortaya konulan bu hukuki mevzuattan sonra dilekçede davanın neden aleni görülmesi gerektiği beş başlıkta sıralanır. Öncelikle savcı davasında haklı olduğunu düşünüyorsa davanın aleni görülmesine karşı çıkmamalıdır. İkinci olarak hükümet namına açılmış davalardan halkın haberi olmalı ki verilen kararlar karşısında adaletin işlediğini görerek vicdanları rahat etmelidir. Bununla da Kanun-i Esasi’nin yayınlanması ile elde edilecek faydanın artması sağlanacaktır. Dördüncü olarak da Teodor Kasap duruşmalarda ortaya çıkacak her türlü utandırıcı durumu kabul etmektedir. Sonuncu olarak da dinleyiciler arasında bulunan “akıl” kişilerin usulen hata yapılmasına müdahale edebilme imkanının bulunmasıdır.⁴⁴

İlk temyiz başvurusunun resmi kanallarla tebliğ edilmesi ve ikinci temyiz başvurusunun da karara bağlanması üzerine davanın dördüncü duruşması 26 Şubat 1292 (10 Mart 1877) cumartesi gerçekleştirilir. Duruşmada Temyiz Mahkemesi’nin ikinci itiraza da ret kararı verdiği bildirilir. Buna göre kararın hukuki dayanakları önceki kararda açıklanmış ve Teodor Kasap’ın itiraz gerekçeleri dayanaktan yoksun ve de “mugâlat” yani yanıltıcı bulunduğundan ret kararı verilmiştir.⁴⁵ Mahkeme duruşmayı 2 Mart 1293 (14 Mart 1877) tarihine erteler.

Duruşmanın ertesi günü özellikle mizah dergilerini ilgilendiren resmi bir ilan yayımlanır:

“Beyâna hâcet olmadığı üzere mudhikâta mahsûs gazetelerin me’zûniyeti âdab-ı umûmiyeye hîdmetle hiç bir kimsenin hukûk ve nâmusuna zimnen ve ihâmen bile dokunmayarak tasvir-i efkâr eylemekten ibaret iken bi’l-’âkis bu yolda ruhsat alınan gazeteler vazifelerini sû-i istimâl ile kendilerini her yolda ve herkes aleyhinde itlâk-ı lisân edip ve kânûnen cezâyı müstelzim olacak

43 “1815 madde mehâkim mahkemeyi alenen icrâ eder fakat kable’l-hükm ne vechle hükm edileceğini ifşâ etmez”, “Mecelle-i Ahkam-ı Adliye’den kitab-ı hâmis aşar”, *Düstur*, Tertip I Cilt 4, s. 119-120.

44 “İtirazat”, *Hayal*, 5 Mart 1293 / 17 Mart 1877, Sayı: 329, s. 2-3.

45 “Muhâkememiz”, *Hayal*, 4 Mart 1293 / 16 Mart 1877, Sayı: 328, s. 1.

*şeyleri dahi rumuz ve bir takım müstehcen resim ve şekiller vâsıtasıyla icrâ eyleyip sanki tasrih olmadığı cihetle kânûna çarpılmayacakları zu'mmiyla o makûle tecavüzâtтан ictinab etmiyorlar. Halbuki kânûn-ı esâsinin temin ettiği hukûk-ı şahsîyyenin dâ'iresi âharın hukûkuna adem-i müdahale şartıyla mahdûd olup mahâsin-i umûmiyeyi ihlâl edeceği tahakkuk eden şeyleri men etmek müterettib-i zimmet-i hükümettir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 1740 ve 1741 maddeleri hükmünce esbâb-ı hükümden biri dahi karîne-i kat'a olmakla öyle eğlence gazetelerinin sarâhat derecesinde olan telmih ve delâletleri medâr-ı hükm olacağı bî-iştibahtır. Binâ'enaleyh bundan böyle gazetelerini dâ'ire-i me'zûniyetleri dahilinde ve şunun bunun hukûk u hürriyetine dokunmayacak sûrette yazmaları ve mücerred vâzife-i mahsûsaları olan terbiye-i âmme maksad-ı hayr-mirsadına himmet eylemeleri lâzım geleceği ve yine tecavüzkârane hareket edenlerin dûçar-ı mücâzat olacakları ihtâr olunur. fi 25 safer sene 93."*⁴⁶

Bu ilanın yayımlandığı tarih itibarıyla İstanbul'da Türkçe mizah dergisi olarak Mehmet Tevfik'in *Çaylak* dergisi ile Teodor Kasap'ın *Hayal* dergisinin bulunduğu ve bu iki dergiden *Hayal*'in mahkeme süreci olduğu düşünüldüğünde hedefin sadece *Çaylak* olmadığı, başta *Hayal* olmak üzere dönem basınının tamamına yapılmış bir uyarı olduğu sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte ilan metninde yer alan "rumuz ve bir takım müstehcen resim ve şekiller vâsıtasıyla icrâ eyleyip sanki tasrih olmadığı cihetle kânûna çarpılmayacakları zu'mmiyla" ifadesi Teodor Kasap'ın işlediği suçun sabit olduğuna karar verildiğini, böyle bir suçun karşısında da "kânûn"un işleyeceğinin aleni şekilde ifade edilmesi de dava süreci düşünüldüğünde mahkemenin Teodor Kasap ile ilgili kararına dair ipucu da vermektedir.

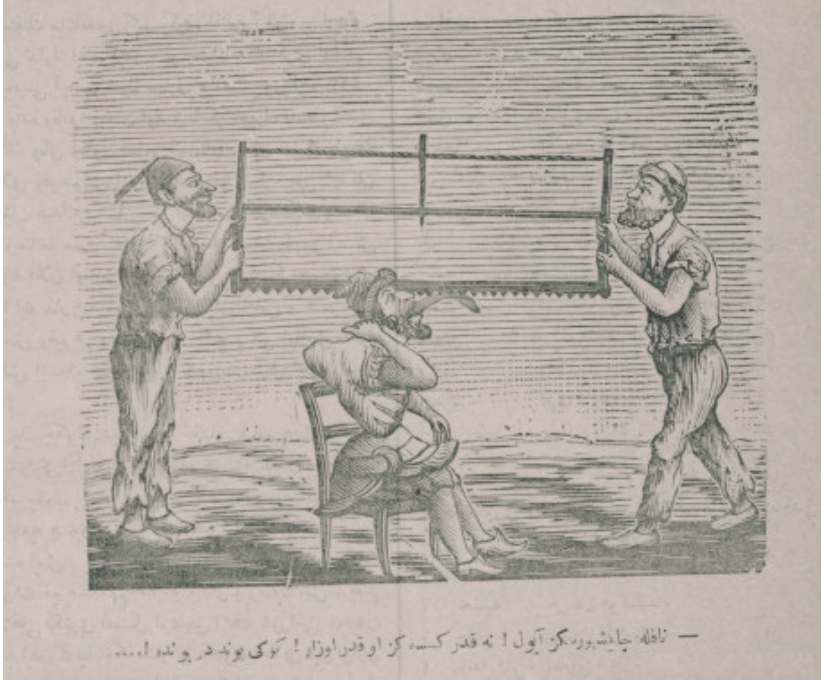
2 Mart 1293 (14 Mart 1877) çarşamba günü davanın beşinci duruşmasında Temyiz Mahkemesi'nin ikinci ret kararı ile davanın aleni görülmemesi karara bağlandığı için esastan yargılamaya geçilmiştir. Savcının mahkemeye sunduğu iddianame hakkında Teodor Kasap'ın savunması istenince dava vekili Simon Efendi üç başlıkta savunmalarını yapar. Öncelikle Abdullah Hasip Efendi'nin mahkemenin memuru olduğu ve savcı sıfatıyla hükümet adına dava açma yetkisinin bulunmadığını çünkü Kanun-i Esasi'nin 91. maddesine⁴⁷ göre savcıların görevlerini belirleyici bir düzenlemenin yapılmadığını belirtir. İkinci olarak iddianamenin konusu olan suç unsuru, *Hayal* dergisinin 8 Şubat 1292 (20 Şubat 1877) tarihli nüshasında yayımlanmış karikatürdür. İddianame ise 12 Şubat 1292 (24 Şubat 1877) tarihli olup 1864 Matbuat Nizamnamesi 15. madde hükmünce ceza talep edilmektedir. Kanun-i Esasi'nin 118. maddesi uyarınca iddianamenin hazırlandığı tarihte basına ilişkin yürürlükte olan mevzuat Kararname-i Âli'dir ki bu kararname ancak 15 Şubat 1292 (27 Şubat 1877) tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu açıdan davalı Teodor Kasap'ın 1864 Matbuat Nizamnamesi hükümlerince yargılanması mümkün değildir. Şayet 15 Şubat 1292 (27 Şubat 1877) tarihinden itibaren 1864 Matbuat Nizamnamesi'nin geçerli olduğu iddia edilirse bu nizamnamenin 34. maddesi⁴⁸ gereğince de iddia edilen suç için

46 "İlanname", *Çaylak*, 29 Safer 1294 / 15 Mart 1877, Sayı: 124, s. 1.

47 "doksanbirinci madde umur-ı cezaiyede hukuk-ı âmmeyi vikayeye memur müddeiumumiler bulunacak ve bunların vezâif ve derecatı kânûn ile tâyin kılınacaktır" "Kânûn-i Esâsi", *Düstur*, Tertip I, Cilt 4, s. 15.

48 "otuzdördüncü madde işbu nizamnâmenin on beşinci ve on altıncı ve on yedinci ve on dokuzuncu ve yirmi birinci ve yirmi dördüncü maddelerinde beyân olunan cinayet ve cünhaların hin-i vuku'unda Bab-ı âlide beş zattan mürekkebe tayin olunacak komisyonda tahkikat-ı lazime bil-icrâ tanzim ve itâ kılınacak mazbata üzerine Meclis-i Ahkâm-ı Adliyede cezası hükm olunacak ve sâ'ir maddelerinde beyan kılınan cünha ve kabahatler dahi

önce Bâbiâli’de bir komisyonun kurularak iddiayı incelemesi gerekmektedir. Simon Efendi bu üç unsurun göz önüne alındığında mahkemenin iddianameyi reddetmesi gerektiğini ifade eder. Simon Efendi’nin iddianamenin reddedilmesi için sunduğu argümana Abdullah Hasip Efendi öncelikle savcı olarak hükümet tarafından vekil atandığını ve hukuk çerçevesinde işini yapacağından sıfatının bahane gösterilmesinin uygun olmadığı şeklinde cevap verir. Bununla birlikte Kararname-i Âli’nin 1864 Matbuat Nizamnamesi’nden sonra yayımlanmış olmasına rağmen kararnamenin nizamname gibi “irâde-i seniyye hazret-i pâdişahi” olmadığını yani padişahın iradesine bağlı bir kanun olmadığı ve bu yüzden de 1864 Matbuat Nizamnamesi’nin hükmünü asla ortadan kaldırmadığını, şimdiye kadar da basına bu nizamname hükümlerinin uygulandığını belirtir. Matbuat Nizamnamesi’nin 34. maddesi konusuna gelince de 1867 yılında Kararname-i Âli ile komisyon oluşturma usulünün terk edildiğini belirterek Simon Efendi’nin savunmasının “sem’-i i’tibâra şâyan” (kulak verip dinlemeye layık olmayan) olmadığını ve mahkemenin gereğini yapmasını talep eder. Bunun üzerine mahkeme duruşmayı 12 Mart 1293 (24 Mart 1877) tarihine erteler.⁴⁹

GÖRSEL 4: “Nâfile çalışıyorsunuz ayol! Ne kadar kesseniz o kadar uzar! Kökü bundadır bunda !....”

(Hayal, 12 Mart 1293 / 24 Mart 1877, Sayı: 332, s. 4.)

zabtiye mahkemelerinde rü’yet ve hükm kılınacaktır” “Dersaadette ve Memalik-i Şahanede Tab’ u Neşr olan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politika Tab’ u Neşri Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertip I Cilt 2, s. 226.

49 “Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir”, *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 5-6; “Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir”, *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 3; “Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir”, *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3; “Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba’d”, *Basiret*, 22 Rebiülevvel 1294 / 25 Mart 1293 / 6 Nisan 1877, Sayı: 2058, s. 2.

Gerek ikinci temyiz başvurusunun reddedilmesi gerekse de doğrudan *Hayal*'i hedef alan resmi ilanın yayımlanması davası devam eden Teodor Kasap'ın dava sonucunda kendisine bir ceza verileceği fikrini kuvvetlendirmiştir ki dergisinin 332. sayısında bir karikatür yayınlar (Bkz. Görsel 4). İki kişi tarafından dili kesilen Karagöz, dilini kesenlere yaptıkları için boş bir eylem olduğunu çünkü yaptığı işten asla vazgeçmeyeceğini anlatmaktadır.

Davanın altıncı duruşması 12 Mart 1293 (24 Mart 1877) cumartesi günü görülür. Mahkeme öncelikle beşinci duruşmada savunmanın ortaya koyduğu savcı Abdullah Hasip Efendi'nin yetkisizlik iddiasına açıklık getirir. Abdullah Hasip Efendi mahkemede maaşlı memur olmasına karşın bu davada memurluk sıfatından azade sayılmakta ve kararda oy hakkı bulunmamaktadır. Bu yüzden de yetkisizlik iddiası uygun değildir. Bunun ardından mahkeme dava sürecini değiştiren bir açıklama yapar; "(...) *hayal nüshasında münderic resmin kânûn-i esâsi hakkında tezyif ve istihkârı mutazammın olmasından münba'is olup kânûn-ı mezkûrun vâzî' ve müessisi hâmi-i adâlet ve hürriyet olan zât-ı şevket-simat hazret-i hilafet-penâhi olmakla işbu davanın bâ irâde-i seniyye ikâme buyurulduğu ve buna delâlet eden evrak-ı resmîyenin dahi mahkemece mevcûd ve mahfûz ettiği müdde'a aleyhe beyân ve tefhim kılınmakla (...)*".⁵⁰ Buna göre Kanun-i Esasi'yi tesis eden padişah yani II. Abdülhamit olduğu ve *Hayal*'in 319. sayısında yer alan karikatürün Kanun-i Esasi'yi aşağıladığı da kesin olduğu için dava II. Abdülhamit'in isteği ile açılmış ve bunun belgeleri de mahkemede mevcut durumdadır. Bu açıklamanın üzerine dava vekili Simon Efendi "işin rengi değişti" diyerek yeni bir savunma yapmak için davanın ertelenmesini talep eder. Teodor Kasap ise bu karikatürü yayımlamaktaki amacının Kanun-i Esasi'ye itiraz etmek ya da aşağılamak olmadığını belirtir. Mahkeme, gerek Simon Efendi'nin erteleme talebini gerekse de Teodor Kasap'ın savunmasını mahkemenin işleyişini engelleyici ve boşa zaman geçirmek maksatlı eylemler olarak gördüğünü belirterek şayet davalı ve dava vekilinin bu tutumlarını devam ettirmeleri halinde bu düşüncenin kuvvetleneceğini de ifadesine ekleyerek kararı açıklamak için davayı 17 Mart 1293 (29 Mart 1877) tarihine erteler.⁵¹

17 Mart 1293 (29 Mart 1877) perşembe günü gerçekleşen karar duruşmasında mahkeme esas iddia hakkında Teodor Kasap'ın savunmasını sorar. Bunun üzerine Teodor Kasap önceki duruşmada davanın II. Abdülhamit'in iradesi ile açıldığını öğrendiğini, bu sebeple hiçbir mahkemede duruşmaya gerek olmadığını ve hakkında verilecek her türlü kararı karşı çıkmadan kabul edeceğini ve de beyhude yere mahkemeyi uğraştırdığı için üzgün olduğunu ifade ederek padişaha ve sadrazama hitaben bir dilekçe kaleme aldığını

50 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 6; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 3; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba'd", *Basiret*, 22 Rebiülevvel 1294 / 25 Mart 1293 / 6 Nisan 1877, Sayı: 2058, s. 3.

51 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 6-7; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 3; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba'd", *Basiret*, 22 Rebiülevvel 1294 / 25 Mart 1293 / 6 Nisan 1877, Sayı: 2058, s. 3.

sözlerine ekledikten sonra aynı dilekçeyi mahkemeye sunarak başka bir savunma yapmayacağını belirtir. Teodor Kasap'ın mahkemeye sunduğu dilekçe okunduktan sonra mahkeme heyeti sözü savcı Abdullah Hasip Efendi'ye verir. Abdullah Hasip Efendi davalının ifadesi ve dilekçesinin işlediği suçu kabul ettiğini gösterdiğini, padişaha da sunduğu dilekçesine karşın affedilmesine dair hiçbir cevabın kendisine verilmediği ya da resmi olarak mahkemeye bildirilmediğini de sözlerine ekleyerek kanunen gereken cezanın verilmesini talep eder. Bunun üzerine mahkeme *Hayal*'in 319. sayısındaki karikatürün Kanun-i Esasi'yi aşığılayıcı ve küçük düşürücü olduğunu, Kanun-i Esasi'nin 12. maddesinde açıkça "*Matbûat kânûn dairesinde serbesttir*" şeklinde yazmasına karşın *Hayal*'in aynı sayısında "*matbûat nizamnâmesinin serbestleneceğine inansam mı*"⁵² diye yazarak bu düşüncesini güçlendirmek için de elleri ve ayakları zincirlenmiş bir adamın resmini yayımladığını ayrıca yine aynı sayıda "*örfi merhum gülistân şerifinde buyurur ki*"⁵³ ifadesiyle "*vehbi*" yerine "*örfi*", "*tuhfe*" yerine "*gülistân*"⁵⁴ kelimelerini kullanarak "*idâre-i örfiyye*"yi (sıkıyönetimi) kastederek Kanun-i Esasi'nin 113. maddesi⁵⁵ ile padişaha verilmiş olan sıkıyönetim yetkisine atf yaptığı için Teodor Kasap'ın 3 yıl hapsine karar verir. Oy çokluğu ile alınan kararda üyelerden Nikolaki Efendi davalının suçunun sabit olduğunu ancak 3 yıl yerine 6 ay hapis cezası verilmesi yönünde oy kullanır.⁵⁶ Karar duruşmasından üç gün sonra *Basiret* gazetesi Teodor Kasap'ın padişaha ve sadrazama hitaben yazdığı ve karar duruşmasında mahkemeye sunduğu dilekçeyi yayımlar. Dilekçede Kasap, 12 Mart 1293 (24 Mart 1877) tarihli duruşmada davanın II. Abdülhamit'in iradesi ile açıldığını öğrendiğini belirterek, "*veli-nimet-i bi-ni'metim*" şeklinde hitap ettiği padişah tarafından suçlu bulunması halinde "(...) *ta'yin buyuracakları cezâyâ müstehak ve sezâ bildiğimi ve ta'yin buyurulacak cezâ ne kadar şedid olur ise olsun yine merhamet-i müselleme-i cenâb-ı mülkdâriden nâşi töhmet-i kemterâneme nispetle pek hafif olacağını şimdiden tasdik eylediğimi arz ederim (...)*"⁵⁷ diyerek kendisine verilecek cezaya itaat edeceğini çünkü "*veli-nimet-i bi-ni'met osmâniyân olan şehinşâh merhâmet-güstâr ve padişâh-ı âcizeperver efendimizin*" adaletine inandığını ifade ederek hakkında verilecek kararı da

52 "Acep İnansam mı?", *Hayal*, 8 Şubat 1292 / 20 Şubat 1877, Sayı: 319, s. 2.

53 "Şundan Bundan", *Hayal*, 8 Şubat 1292 / 20 Şubat 1877, Sayı: 319, s. 3.

54 Burada bahsi geçen büyük bir ihtimalle Sümbülzade Vehbi'nin "Tuhfe-i Vehbi" isimli eseridir. Bkz. Selim Sırrı Kuru, "Sümbülzade Vehbi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, 2010, s. 140-141.

55 "*yüzünü üçüncü madde mülkûn bir cihetinde ihtilâl zuhûr edeceğini mü'eyyid âsar ve emarât görüldüğü halde hükümet-i seniyyenin o mahalle mahsûs olmak üzere muvakkaten (idâre-i örfiyye) ilanına hakkı vardır (idâre-i örfiyye) kavânin ve nizamât-ı mülkiyenin muvakkaten ta'tilinden ibâret olup (idâre-i örfiyye) tahtında bulunan mahallin sûret-i idâresi nizâm-ı mahsûs ile ta'yin olunacaktır hükümetin emniyetini ihlâl ettikleri idâre-i zâbitanın tahkikât-ı mevsûkası üzerine sâbit olanları memâlik-i mahrûsa-i şahânedan ihrac ve teb'id etmek münhasıran zât-ı hazret-i pâdişahînin yed-i iktidârındadır*" "*Kânûn-i Esâsi*", *Düstur*, Tertip I, Cilt 4, s. 19.

56 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 7; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 3; "Hayal gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba'd", *Basiret*, 24 Rebiülevvel 1294 / 27 Mart 1293 / 7 Nisan 1877, Sayı: 2059, s. 2.

57 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Kasap Teodor Efendi Tarafından Mahkemeye Verilen Layiha Olup Li-ecli'l-tab' Matbaamıza gönderilen Suretidir", *Basiret*, 17 Rebiülevvel 1294 / 20 Mart 1293 / 1 Nisan 1877, Sayı: 2053, s. 3.

temyize taşımayacağını belirtir.⁵⁸ *Basiret* gazetesinde yayımlanan bu dilekçeden iki gün sonra mahkeme tarafından resmi bir ilan yayımlanır. İlanda Teodor Kasap'ın dilekçesinde bahsettiği 12 Mart 1293 (24 Mart 1877) tarihli duruşmada davanın hükümet tarafından değil de doğrudan doğruya II. Abdülhamit tarafından açılmasının istendiği bilgisinin yanlış olduğu ve duruşmada böyle bir ifadenin kullanılmadığı belirtilerek duruşma esnasında Teodor Kasap'ın yayımladığı karikatür ile Kanun-i Esasi'yi küçük düşürdüğü, hükümeti aşağıladığı ve Kanun-i Esasi'nin hamisinin padişah olduğu söylenmiş ancak Teodor Kasap bu ifadeleri yanlış anlamıştır denilmektedir.⁵⁹ Bu resmi ilanın ertesi günü mahkemenin ilâmı *Takvim-i Vekayi*,⁶⁰ *Basiret*⁶¹ ve *Vakit*⁶² gazetelerinde yayımlanarak mahkeme süreci sona ermiş ve Teodor Kasap 14 Rebiülevvel 1294 (29 Mart 1877) tarihi itibarıyla 3 yıl hapis cezasına mahkûm olmuştur. Daha sonra Teodor Kasap dava kararını temyize taşımış ve dava vekili olarak da Namık Kemal'in avukatlığını yapmış olan Toros Saraçyan'ı tutmuştur.

Davanın sonuçlanmasına karşın Teodor Kasap, Bidayet Mahkemesi tarafından kaleme alınan ve *Basiret* gazetesinin 2055. sayısında yayımlanmış resmi ilana dergisinin 340. sayısında cevap verir. Yazıda Kasap, Kanun-i Esasi'yi tesis eden ve himaye edenin padişah olduğu ifadesinden davanın hükümet tarafından değil de padişah tarafından açtırıldığı şeklinde yanlış anlama iddiası karşısında davanın karar duruşmasında mahkemeye sunduğu dilekçe okunduktan sonra mahkemenin kendisini düzeltmek veya uyarmak yerine bu "yanlışlığı" kullanarak karar vermesinin adil olup olmadığını sorgular ve "*Cevap alacağımı bilseydim daha birtakım mülâhazalar beyân ederdim*" ifadesi ile yazısını noktalar.⁶³

Teodor Kasap'ın 3 yıl hapis cezası alması ile sonuçlanan dava 16 Şubat 1292 (28 Şubat 1877) tarihinde başlamış ve 17 Mart 1293 (29 Mart 1877) tarihinde toplam 29 günde sonuçlanmıştır. Toplamda yedi duruşmada görülen davanın ilk beş duruşması usul ile ilgilidir. Bu beş duruşma, davanın aleni görülme kararı ve bu kararın temyiz sürecini kapsar. Bu açıdan bakıldığında Teodor Kasap iki duruşmada yargılanıp Matbuat Nizamnamesi'ndeki en yüksek cezayı almıştır. Karar duruşmasından altı gün sonra; 23 Mart 1293 (4 Nisan 1877) tarihinde mahkeme ilâmı üç gazetede birden yayımlanmıştır. Emsaline az rastlanır şekilde ilâm 11 sütun uzunluğundadır ki yasa gereği ilâmı yayımlamak zorunda olan *Hayal* dergisinin dört sayfası bir seferde ilâmı yayımlamak için yeterli değildir. Davanın sonuçlanmasından sonra *Hayal* dergisine Teodor Kasap'ın yerine imtiyaz

58 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Kasap Teodor Efendi Tarafından Mahkemeye Verilen Layiha Olup Li-ecl'l-tab' Matbaamıza gönderilen Suretidir", *Basiret*, 17 Rebiülevvel 1294 / 20 Mart 1293 / 1 Nisan 1877, Sayı: 2053, s. 3.

59 "Resmi", *Basiret*, 19 Rebiülevvel 1294 / 22 Mart 1293 / 3 Nisan 1877, Sayı: 2055, s. 2.

60 "Hayal gazetesi Sahib-i İmtiyazı Teodor Efendi Aleyhinde Dersaadet Ceza Dairesinden Verilen Kararın Suretidir", *Takvim-i Vekayi*, 20 Rebiülevvel 1294 / 23 Mart 1293 / 4 Nisan 1877, Sayı: 1878, s. 4-8.

61 Mahkeme ilâmı *Basiret* gazetesinde üç farkı günde yayımlanır; "Hayal Gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Basiret*, 21 Rebiülevvel 1294 / 24 Mart 1293 / 5 Nisan 1877, Sayı: 2057, s. 3; "Hayal Gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba'd", *Basiret*, 22 Rebiülevvel 1294 / 25 Mart 1293 / 6 Nisan 1877, Sayı: 2058, s. 2-3; "Hayal Gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretinden Mâba'd", *Basiret*, 24 Rebiülevvel 1294 / 27 Mart 1293 / 8 Nisan 1877, Sayı: 2059, s. 2.

62 "Hayal Gazetesi Muhâkemesine Dair Olan Karar Suretidir", *Vakit*, 20 Rebiülevvel 1294 / 4 Nisan 1877, Sayı: 516, s. 2-4.

63 *Hayal*, 26 Mart 1293 / 7 Nisan 1877, Sayı: 340, s. 2-3.

vekili olarak Evistiratyos Esparditis atanır. 21 gün yayın hayatına ara veren dergi 16 Nisan 1293 (28 Nisan 1877) tarihinde yayın hayatına geri döner. Dergi, yeniden yayınlamaya başladığında hedefine Abdullah Hasip Efendi'yi alır. *Müsâvât* gazetesine hükümet tarafından açılan davanın savcılığına Abdullah Hasip Efendi'nin atanması sonrası "(...) *Abdullah hasib efendi bu yolda çok şan kazanacak çünkü âşinalığı sayesinde bu davaların hepsini kazanacak.* (...)”⁶⁴ ifadelerini kullanır. Dava sonucu *Müsâvât* gazetesinin imtiyaz sahibine dört ay hapis cezası verilmesi üzerine de Abdullah Hasip Efendi'nin "(...) *fenn-i hukûka olan vukûf ve ma'lûmatı sayesinde (...)*" davayı kazandığını yazarak "(...) *Fena değil a! Bizim kasap ağasına dört aylık bir arkadaşı çıktı. Şimdi sıra izzetlü filip şâhinyan efendi ile terakki sahib-i imtiyazında!*"⁶⁵ diyerek mevcut hukuki yapı karşısında herkesin aynı kaderle yüzleşebileceğini ima eder.

Dava sürecinde duruşmaların aleni görülmemesi kararı, temyizcin Teodor Kasap'ı iki kez reddetmesi, doğrudan *Hayal* dergisini hedef alan resmi bir ilanın karardan önce yayımlanması ve Teodor Kasap'ın II. Abdülhamit'e yazdığı dilekçeye cevap alamaması sonucu 3 yıl hapis cezası alması Mithat Cemal Kuntay'ın aktardığı Teodor Kasap ile II. Abdülhamit arasında yaşanmış bir durumun davayı ilgilendirme ihtimalini akla getirmektedir. Moliere'in "Cimri" (L'Avare) isimli eseri Teodor Kasap tarafından Türkçe'ye "Pinti Hamit" ismi ile çevrilmiş, eser 9 Safer 1290 (8 Nisan 1873) tarihinde Gedikpaşa Tiyatrosu'nda seyirci ile buluşmuş⁶⁶ ve eserin nüshaları da satışı çıkmıştır.⁶⁷ Oyunun sergilendiği Güllü Agop'un tiyatrosunda II. Abdülhamit'in sütkardeşi Menapirzade Nuri Bey bir gün Teodor Kasap ile konuşur:

"(...) – *Pinti Hamit'le Şehzade Hamit Efendinin adı arasındaki benzerlik çirkin oluyor. Zaten Şehzade Hamit Efendiyle Veliâht Murat Efendinin haremeleri arasında haset var. Ve, Murat Efendinin haremının Hamit Efendinin haremine, bu 'Pinti Hamit'ten maksat kendi kocası olduğunu söylemesi mümkündür. Kitabın adını değiştirseniz.*

Teodor Kasap şu cevabı veriyordu:

- *Kitap basıldı, satıldı, adını nasıl değiştirelim?*

(...) *Nuri, bu şehzadenin padişah olacağı günü ima ederek, Teodor Kasap'a güya şöyle diyordu:*

- *Kitabın adını değiştirmezseniz ileride hakkınızda hayırlı olmaz.*

Teodor Kasap da güya şu cevabı veriyordu:

- *Âli Osman tahtına bu kafada bir şehzade çıkacaksa, millete acımaktan başka elimden bir şey gelmeyeceğini Efendi hazretlerine söyleyin. (...)"*⁶⁸

64 "Şuunat", *Hayal*, 16 Nisan 1293 / 28 Mart 1877, Sayı: 341, s. 4.

65 "Bizim Kasap Ağasına Arkadaş!", *Hayal*, 28 Nisan 1293 / 10 Mayıs 1877, Sayı: 346, s.2-3.

66 "Pinti Hamit Komedyası", *Çingiraklı Tatar*, 24 Mart 1289 / 5 Nisan 1877, Sayı: 1, s. 3.

67 "İlanat", *Çingiraklı Tatar*, 29 Mart 1289 / 10 Nisan 1877, Sayı: 2, s. 4.

68 Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s. 590.

Kuntay, Nuri Bey ile Teodor Kasap arasında böyle bir diyalogun yaşanmış olabileceğine ihtimal vermez çünkü her ikisi de Namık Kemal'in yakın arkadaşlarıdır. İsmail Habib Sevük ise böyle bir olayın yaşanmış olduğunu kaydeder. Konu hakkındaki kaynağı ise Teodor Kasap'ın oğlu Diyojen Kasap'tır.⁶⁹ Teodor Kasap ile II. Abdülhamit arasında 1873 yılında böyle bir olayın yaşanıp yaşanmadığı, yaşandı ise nasıl cereyan ettiği tam anlamıyla bilinmemesine karşın Velihaht Murat'ın çevresine dahil olan Teodor Kasap'ın gerçekten Şehzade Abdülhamit'i kastederek eserine bu ismi koymuş olabilme ihtimali gerçek dışı görünmektedir. Çünkü "cimrilik" ya da "pintilik" olgusunun eski edebiyatımızda temsili "Pinti Hamit" tiplmesi ile vücut bulmuştur.⁷⁰ Gerçek bir şahsiyet olduğu anlaşılan Pinti Hamit'in Fatih Sultan Mehmet zamanında yaşamış İstanbullu, cimriliğiyle ünlü zengin bir tüccar olduğu bilgisine Gelibolulu Mustafa Ali'nin "Teşrifatnâme" adlı eserinde rastlanmaktadır.⁷¹ Bir edebi karakter olarak Pinti Hamit tiplemesinin Teodor Kasap tarafından Moliere'in "Cimri" eseri için Türkçe karşılık olarak seçilmesi doğal bir sonuçtur. Yaşanan isim benzerliği ise kötü bir tesadüften öte bir şey değildir.⁷²

Hayal dergisinin 319. sayısında yayımlanan karikatürün Teodor Kasap'ın 3 yıl hapis cezasına mahkûm olmasının yanı sıra bir diğer özelliği de Avrupa'da yayımlanmış ilk Türk karikatürü olmasıdır.⁷³ Karikatür, 19 Mayıs 1877 tarihli *L'illustration* dergisinin 1786. sayısında "Türkiye'de Basın Özgürlüğü" başlıklı bir yazı ile yayımlanmıştır. "A.L." imzalı yazıda basının Türkiye'de idarenin keyfi uygulamalarını serbest bırakan ve liberalizmi ortadan kaldıran bir yasal düzenleme ile yönetildiği -ki burada bahsi geçen düzenleme Kararname-i Âli'dir- ancak Kanuni Esasi ile yeniden liberal fikirlerin ortaya çıktığı aktarıldıktan sonra Teodor Kasap'ın bu yeni liberal yaklaşımı ve basın özgürlüğünü karikatürü ile test etmek istediğinden bahsedilir. Bu denemenin sonucunda "krala ihanet" suçundan 3 yıl hapis cezası aldığından bahsedildikten sonra dava sürecinin "kapalı kapılar ardında" yapıldığını ve aslında Teodor Kasap'ın Türk basınının mevcut durumunu dile getirmesine rağmen ceza aldığı belirtilir.

69 İsmail Habib, *Yeni Edebi Yeniliğimiz, Tanzimattan Beri I*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1940, s. 218.

70 Fuat Köprülü, "Pinti Hamid", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 2, 1928, s. 415.

71 İlyas Kayaokay, "Dîvân Edebiyatında Bir Fıkra Tipi: Pinti Hamit", *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, Sayı: 19, 2018, s. 162.

72 Teodor Kasap'ın başrolünde olduğu bir diğer olay ise Ahmet Vefik Paşa ile arasında yaşanan ve Paşa tarafından "dövüldüğü" ile ilgili anekdottur:

"Paşa merhum, Başvekâlette buldukları sırada, gazeteci Teodor Kasap efendinin uydurma havadis neşretmekte bulunduğunu haber alır.

Teodor Kasap'ı büyük divanhanede kabul eder ve sorar:

— Sen nerelisin?

— Aman paşam, nereli olduğumu bilmiyor musunuz? Bendeniz Karaman'lıyım.

— Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu derler. Sana ben o oyunu şimdi burada oynatacağım.

Ondan sonra ağalarına, uşaklarına emreder:

— Yatırın şu katırı, yalan haber yazmayı öğrensin.

Hepsi birden Teodor Kasap'ın üstüne çullanırlar.

— Bana şu hezaren bastonumu getirin.

Paşa, koca divanhanede bir girişir, Teodor Kasap'ın ayaklarını, kaba etlerini şişirdikten sonra:

— İşte Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu buna derler.

Ahmed Vefik Paşa, hezaren bastonla, Teodor Kasap'ı te'dib ederken bütün Bâb-ı-âli ricali de hazır bulunurlar ve paşayı alkışlarlar." Bkz. Refi Cevad Ulunay, "Takvimden Bir Yaprak", *Milliyet*, 27. 08. 1967. Ulunay'ın aktardığı olayın gerçekle bir bağı olmasının imkanı yoktur. Çünkü Ahmet Vefik Paşa 1878 yılında sadrazam olduğunda Teodor Kasap tahliye edilmiş ve yurtdışına kaçmıştır. Bununla birlikte Teodor Kasap'ın Karamanlı değil Kayserili olduğu da bilinmektedir.

73 Orhan Koloğlu, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 36.

218. — N° 1786.

L'ILLUSTRATION

19 MAI 1877.

sortir de Beuve. De ce point, on a d'un côté, sur la rive gauche de Danube, la forteresse serbe ou valaque, et à l'autre, sur la rive droite, la forteresse serbe ou l'on voit les ruines du fort Elisabeth. Entre la troisième des deux villes se trouve un campement d'ouvriers employés sur le port d'Orsova.

Orsova est le dernier point de son pittoresque de Danube. Au delà, le fleuve coule entre les plaines immenses et marécageuses de la Valachie et de la Bulgarie. Berges argileuses, aspect monotone et triste. C'est, au-dessous d'Orsova, à Turnul-Severin (le tour de Severin), d'où il nous a adressé son premier envoi, que, comme nous l'avons dit, M. Laugel a quitté le bateau de la Compagnie autrichienne. Turnul-Severin, petite ville de 4000 âmes environ, près de laquelle se trouvent les ruines du célèbre pont de Trajan, est un chef-lieu de district de la Valachie. Elle sert de port à la ville de Tchernavza, située un peu plus loin dans les terres.

Le dimanche, 6 mai, à 5 heures du soir, un feu d'artifice était tiré sur la cathédrale de Metz, à l'occasion du voyage de l'empereur d'Allemagne en Lorraine.

Le conseil municipal de la ville avait déjà cherché à s'opposer, mais en vain, il y a quelques années, à un jeu si dangereux et, comme cette fois il avait refusé tout crédit pour les fêtes, il ne peut être rendu en rien responsable de ce qui, le lendemain, se venait accomplissant devant la population.

Quatre heures du matin, tout venait de sonner. Tout à coup un cri retentit : « Le feu est au portail de la cathédrale ! » Ce cri était poussé par le gendarme qui, en même temps, mettait en branle la cloche d'alarme, un son de laquelle accouraient bientôt sur la place d'armes tous les pompiers, la garnison de la ville, ainsi que l'empereur et le prince impérial.

Le feu, qui avait commencé près de la croix en fer située au-dessus du portail, gagnait, en moins de trois quarts d'heure, toute la toiture jusqu'au-dessus du chœur, menaçant les tours, leur fort de bois, et danger terrible, la charpente qui soutient la Maîtrise, énorme cloche pesant près de 12 000 kilogrammes.

Le gendarme Roger, qui luge au-dessus de cette cloche sur la plate-forme de la tour dont il est garni depuis 1823, voyant le danger, cria dans son porte-voix : « Messieurs de l'eau, on peut sauver la tour. » Les secours ne venant pas, il quitta son poste, descendit sur la place, renouvela sa demande.

« Mais, monsieur le gendarme, lui dit le prince impérial, comment vous en sauverez ? Les pompes ne peuvent arriver à cette hauteur. » — « Eh bien, qu'on organise une chaise dans l'escalier de la tour. » Cela dit, le gendarme repartit ; il regagna son poste au milieu de la foule. Ses efforts ne devaient pas rester vains. La chaise organisée, l'eau arriva enfin, la tour de la Maîtrise fut sauvée, et sauvée, comme on le voit, grâce au gendarme Roger.

En résumé, les dégâts ont été beaucoup moins considérables qu'il n'était à craindre. Le toit de la cathédrale est complètement brulé et la voûte simplement endommagée; mais elle a préservé l'intérieur de la nef en empêchant le feu de s'y propager. Les pertes sont évaluées à un million cent cinquante francs.

Les lettres au comte de Paris. Les lettres au comte de Paris n'ont certainement pas oublié le messager qui est tout récemment arrivé à M. Caspary, directeur de journaux à Constantinople. La Petite Venise d'Allemagne avait été son idée spéciale sur la liberté de la presse. L'article 12 de la Constitution est, en effet, ainsi conçu : « La presse est libre dans les limites de la loi. » C'est fort bien, ne dirait les journalistes, et cela paraît très-libéral. Mais encore faudrait-il mesurer ces li-

mites. Rien de plus légitime que cette curiosité. Jusqu'à ce jour, la presse a été libre en Turquie par ce que lui donne le libéralisme très-relatif a été annulé par une décision qui livre les journaux au plus pur arbitraire administratif. Cette décision date de 1863, époque de l'insurrection de Crète. Depuis lors, les passions se sont calmées; mais la décision ministérielle leur a survécu. Il était donc nécessaire de bien connaître la portée de l'engagement pris dans la Constitution par la Sublime-Porte. C'est ce qu'a entrepris M. Caspary, grec et originaire de Gézirée, en Anatolie.

M. Caspary a fait ses études en France. En dernier lieu, il était directeur de trois feuilles : l'*Estafette* (l'*Avenue*), journal rédigé en langue turque, le *Hépat* (le *Chambre*), journal humoristique également en langue turque, et le *Mosque*, journal grec humoristique. Lors de la chute et de l'exil de Mehal-Pacha, il fit preuve d'une véritable indépendance, fait à apprécier dans un tel pays et d'autant plus méritoire que M. Caspary est pauvre et chargé d'une nombreuse famille. A cette époque, il suspendit la publication de son journal politique l'*Estafette*, pour s'occuper de y insérer les documents officiels relatifs à l'incident et en marque de protestation contre la décision du sultan. Cette conduite lui fit de nombreux ennemis dans le monde officiel.

C'est sur ces entretiens que M. Caspary s'est mis en tête de soumettre à une épreuve la liberté de la presse dans le pays du gouvernement. Il a publié dans son journal le *Hépat* un dessin dont nous donnons ci-dessous la reproduction et que le correspondant de

crime, le malheureux journaliste a été condamné à trois ans de prison.

Il faut ajouter que M. Caspary a été jugé à huis clos, contrairement à la loi et à l'esprit de la loi elle-même en vertu de laquelle on le condamne, et qu'il n'a eu aucun droit de défense, et qu'il n'a eu aucun droit de recours en appel. On lui a répondu qu'il était condamné sans appel et on l'a immédiatement incarcéré sans lui permettre de voir sa famille ni personne.

M. Dolmer est le peintre de la figure; il est connu les œuvres ombres, il est aimé les appréciations critiques, il y a vécu les longues heures des journées d'été, il en sait les mille aspects sans cesse changeants, les habitudes, les mœurs, en quelque sorte; c'est un monde à part qu'il s'est créé et dont il étudie toujours les divers habitants. Les lettres de l'*Illustration* se souviennent de toutes ces pages charmantes où l'habile dessinateur a représenté tout à tour les bêtes des bois, étudiés chez eux et surpris dans leur intimité; aujourd'hui, M. Dolmer revient au Salon avec une de ces charmantes caricatures dont il excelle à rendre le silence et la tranquillité profonde; les cœurs qui habitent ne se doutent pas que l'artiste a écrit leurs amours et leurs combats.

Ainsi, comme tout est vrai dans son tableau ! A-t-il jamais été mieux inspiré ?

MUGUETTE

NOUVELLE

(Suite)

Fort délicieux sur les moyens de parvenir, il avait pour à leur glorieux de pître, commissionnaire, garçon de café, cocher de fiacre et enfin marchand d'habits. Il avait fait un assez long stage dans cette dernière profession; il avait compris qu'elle était la clef de ce commerce interlope qui à les visites pour objet, lequel est souvent plus lucratif que celui des marchandises neuves.

En effet, après avoir été la providence des étudiants et des commis envoyés l'épicer au moyen de leurs détroits la transsubstantiation des espèces, après avoir négocié des peaux de lapin, du verre cassé et de la ferraille, il était parvenu à petit insidieux l'ange secourable des pauvres diables et surtout des pauvres diables qui se trouvaient embarrassés pour le placement de leur mobilier.

Il travailla les meubles meublants, concurrentement avec les marchandes précédentes, pendant un assez grand nombre d'années; puis, suivant toujours la progression ascendante, il gravit tout d'un coup un nombre considérable d'échelons. On était au début de cette forêt de construction qui, pour mériter un véritable paradis à son propriétaire, transformant Paris en un immense chantier, aura condamné leurs âmes à pâturer pendant des années dans le plus honnête des purgatoires. Jean-Pierre Galabé devint tout de suite ce qu'il avait à gagner à se faire un des agents de la malice régénérée.

Bien entendu, un homme qui, aux jours de la plus grande pénurie, n'avait jamais rien demandé à personne, si se lança seul dans ses opérations, afin d'être seul aussi quand il s'agit d'en payer les bénéfices.

Aussitôt qu'un petit traité avec l'Hôtel-de-Ville lui eut donné l'essor, il s'habilla, il tomba avec

— Eh bien ! dans quel état se trouvent, Karagözü ? — Bah-jözü, tout-à-fait ! C'est la liberté dans les limites de la loi !

CARICATURE COMMENCÉE À L'ILLUSTRATION PAR LE CORRESPONDANT DE TEMPS A CONSTANTINOPLE.

Temps à Constantinople a bien voulu nous communiquer. Ce dessin représente les deux personnages légendaires du théâtre turc, Karagözü et son compère Hacı-Bivat. Karagözü a, comme on peut le voir, les pieds et les mains enchaînés. Il est interrompu par Hacı-Bivat, qui lui dit : « Dans quel état se trouvent-ils, mes pauvres Karagözü ? — Tout-à-fait, répondit le dernier, je suis libre dans les limites de la loi ! »

L'exécution gratuite de ce dessin montre qu'il n'est pas encore très-avancé à Constantinople dans l'art du dessin. Cependant, M. Caspary a exprimé avec une vérité rigoureuse la situation actuelle de la presse turque. Il n'en a pas moins été condamné à trois années d'emprisonnement.

Les membres du tribunal auquel l'affaire a été dévolue ont imaginé le syllabisme suivant : — Tout indivis qui se moque de la Constitution, contre du souverain, est coupable de lèse-majesté; — or, M. Caspary a été moqué de la liberté de la presse, affirmée par la Constitution; — donc, M. Caspary est coupable du crime de lèse-majesté. Et, en vertu de l'article 15 de la loi sur la presse, qui prévoit ce

GÖRSEL 5: (L'illustration, 19 Mai 1877, Sayı: 1786, s. 318.)

Karikatürün İstanbul'daki *Le Temps* gazetesinin muhabiri tarafından *L'Illustration* dergisine ulaştırıldığını belirten dergi ayrıca karikatürün kabaca çizildiğini ve İstanbul'da çizim sanatının henüz tam anlamıyla gelişmemiş olduğunu eklemeyi de ihmal etmemiştir.⁷⁴

Toplam 29 gün süren ve halka kapalı olarak yapılan dava Teodor Kasap'ın mahkûmiyeti ile sonuçlanmıştır. Teodor Kasap iki ay kadar hapiste kalmıştır. Sonrasında kendisine *Hayal* dergisi yerine *Naşir* isimli bir gazete çıkarması için II. Abdülhamit tarafından yüz elli lira verilir⁷⁵ ve birkaç gün sonra da Namik Kemal'in müstakbel damadı Menemenlizade Mehmet Rifat Bey'in kefaleti ile serbest bırakılır.⁷⁶ Tahliyesinin ardından Teodor Kasap Avrupa'ya kaçır ve sürgün hayatı başlar.

74 "La liberté de la presse en Turquie", *L'Illustration*, 19 Mayıs 1877, Sayı: 1786, s. 318.

75 "Bir Devrin Tarihi", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1932, Sayı: 2785, s. 2.

76 Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 1*, Adam Yayınları, İstanbul 1986, s. 87; Kuntay, *Namik Kemal*, s. 594.

SONUÇ

Teodor Kasap'ın Kanun-i Esasi'yi aşıladığı gerekçesi ile 3 yıl hapis cezası almasına yol açan karikatür aslında Kanun-i Esasi'nin yayımlanması sonrası Osmanlı Devleti'nde basın durumunun yanı sıra genel olarak hukuki durumu da özetlemektedir. Kanun-i Esasi'nin temel hukuki metin olmasına karşın güvenceye alınan savunma hakkı, dava vekili tutma hakkı, kanun önünde eşitlik ve yargılamanın aleniliği gibi hakların uygulamaya konulabilmesi için tamamlayıcı yeni hukuki metinlere ve düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durumun sağlanabilmesi için 118. madde metne eklenmiştir. Teodor Kasap'ın karikatür ile eleştirdiği Kanun-i Esasi'nin kendisi değil 118. madde kapsamında geçerli mevzuat olan ve basına hareket alanı bırakmayan Karanname-i Âli'nin yürürlükten kaldırılmasında sergilenen ağırkanlı hareket tarzıdır. Bu noktada Teodor Kasap'ı sabırsızlık ile itham etmek mümkündür ancak gazete sahiplerinin kararnamenin uygulanması ile yaşadıkları sıkıntılar düşünüldüğünde bu sabırsızlık anlamlı hale gelmektedir. Bu sıkıntıların başında ekonomik kayıplar gelir. Tiraj gelirlerinden çok reklam/ilan gelirleri ile ayakta durmaya çalışan dönem basını için geçici kapatma cezaları can damarlarının kesilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumu Teodor Kasap *Hayal* dergisinin 302. sayısında net bir şekilde dile getirmiştir.

29 günlük dava sürecini “usul” ve “esas” olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür. Usul başlığı davanın gerçekleştirilme şekliyle ilgili olarak aleni görülüp görülmemesi konusunu kapsamaktadır. Teodor Kasap ilk duruşmada davanın aleni görülmesi talebinde bulunmuş ancak mahkeme bu talebi kabul etmemiştir. Kabul etmeme gerekçesi olarak da başta Kanun-i Esasi'nin 118. maddesini gösterir. Bu madde mevcut mevzuatın yenisi yapıları ya da yürürlükten kaldırılana kadar geçerli olduğuna hükmeder. Bu çerçevede mahkeme mevcut mevzuat olan Ticaret Nizamnamesi'ni esas alarak davanın usulen aleni görülmesini kabul etmemiştir. Bu konu aslında dava sürecinin oldukça büyük kısmını işgal eder. Çünkü Teodor Kasap mahkemenin bu kararını Temyiz Mahkemesi'ne götürmüş, Temyiz'in de ret kararı vermesi üzerine tekrar itiraz etmiş ancak itirazı yine reddedilmiştir. Mevzuat açısından gerek davayı gören Bidayet Mahkemesi gerekse de itirazı reddeden Temyiz Mahkemesi'nin hukuki olarak bir kusuru bulunmadığını söylemek mümkündür. Ancak burada sorulması gereken soru neden mahkemenin aleni görülmediğidir. Kamuoyunu ilgilendiren bir konu üzerinde bir gazetecinin yargılanmasının aleni yapılmaması akla pek çok soru işareti getirmektedir. Özellikle de 25 Safer 1293 (11 Mart 1877) tarihinde mizah dergilerini hedef alan ilan yayımlanması da dikkate alındığında Teodor Kasap'ın dava sonuçlanmadan önce ceza aldığı ve davanın neredeyse bir formalite olduğu söylenebilir. Ayrıca ilanda yer alan “işlenen suçlara karşılık kanundan kaçabileceklerini düşünmeleri” şeklindeki ifade bir anlamda Teodor Kasap'ın davasının siyasi iktidar tarafından emsal olay olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Teodor Kasap'ın Temyiz Mahkemesi'ne verdiği ikinci itiraz dilekçesinde belirtmiş olduğu aleni görülen davada dinleyiciler arasında bulunan “akıl” kişilerin kararda oy kullanmalarına karşın usulen hata yapılmasına müdahale edebilme ihtimalinin de önüne geçilmek istenmiş olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu ihtimallerin sayısını arttırmak mümkündür ancak hepsi birer hipotez olarak kalmaya mahkûmdur.

Dava sürecine dair ele alınabilecek diğer başlık ise “esas” konusudur. Esas konusunda iki husus dikkat çekicidir. Öncelikle iddianamenin 1867 yılında yürürlüğe giren Karanname-i Âli yerine Matbuat Nizamnamesi'nin 15. maddesine göre hazırlanmasıdır. Bu madde

padişaha ve hükümete karşı basın yoluyla işlenen suçlar karşısında uygulanacak cezaya hükmetmektedir ki bu cezanın üst sınırları yüz elli altın para cezası ya da 3 yıl hapis cezasıdır. İkinci husus da bu maddenin üst sınırından ceza verilmesidir.

Toplam yedi duruşmada karara bağlanan davada sadece iki duruşma esas üzerine görülmüştür. Bu iki duruşmada dava vekili Simon Efendi Teodor Kasap'ın savunmasını öncelikle Kanun-i Esasi'nin 118. maddesi üzerine kurmuştur. Buna göre yürürlükte olan mevzuatın 1864 Matbuat Nizamnamesi olmadığı için bu nizamnameye göre ceza istenemeyeceğini belirtmiştir. Kararname-i Âli'nin yürürlükten kaldırıldığı düşünüldüğünde ise savcının ceza talebinde bulunduğu 1864 Matbuat Nizamnamesi'nin 15. maddesi için aynı nizamnamenin 34. maddesi gereğince mahkeme sürecinden önce bir komisyonun kurularak tahkikat yapması gerekmektedir. Her iki durumda da iddianame reddedilmelidir. Bu savunma karşısında savcı Abdullah Hasip Efendi'nin ortaya koyduğu itiraz gerekçeleri başta Teodor Kasap olmak üzere dönem basınının hepsinin hukuk karşısındaki kafa karışıklığı ve tedirginliğini aynı zamanda Kanun-i Esasi'den beklentilerinin sebeplerini ortaya koymaktadır. Abdullah Hasip Efendi'ye göre Kararname-i Âli bir padişah iradesi olmadığı için kanun hükmünde değildir o yüzden 1864 Matbuat Nizamnamesi'nin esasa tabi olması doğaldır. Komisyon konusu ise "kanun hükmünde olmayan" Kararname-i Âli ile terk edilmiştir. Yaklaşık olarak on yıl boyunca "kanun hükmünde olmayan" bir düzenleme ile basına uygulanan kapatma cezaları düşünüldüğünde "kanun hükmünde olmayan" bir mevzuatın, geçerli olduğu iddia edilen bir kanunun hükümlerini ortadan kaldırarak teamül oluşturması ilginçtir.

Bu dava, iki hususta Türk Basın Tarihi açısından önem taşımaktadır. İlki on yıl boyunca Osmanlı'da basının özgürlüğü ve siyasi iktidar karşısında bağımsızlığını engelleyen Kararname-i Âli'nin yürürlükten kaldırılmasına vesile olmasıdır. İkinci ise 1876 yılında siyasi iktidarın mizaha ve mizah dergilerine bakışını ortaya koyması ve 1908 yılına kadar sürecek olan Osmanlı'daki mizah basınının sessizliğinin başlangıcını oluşturmasıdır.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Basiret.
Cumhuriyet.
Çaylak.
Çıngıraklı Tatar.
Hayal.
L'illustration.
Milliyet.
Takvim-i Vekayi.
Vakit.

RESMİ YAYINLAR

"Dersaadette ve Memalik-i Şahanede Tab' u Neşr olan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politika Tab' u Neşri Hakkında Nizamname", *Düstur*, Tertip I, C. 2, s. 220-226.

“Divan-ı Ahkâm-ı Adliyenin Nizamname-i Dahiliyesidir”, *Düstur*, Tertip I C. 1, s. 325-342.

“Kânûn-i Esâsi”, *Düstur*, Tertip I, C. 4, s. 4-20.

“Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'den kitab-ı hâmis aşar”, *Düstur*, Tertip I C. 4, s. 93-376.

“Usul-i Muhâkeme-i Ticarete Dair Nizamname”, *Düstur*, Tertip I Cilt I, s. 780-810.

KİTAP VE MAKALELER

Çeviker, Turgut (1986), *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 1*, İstanbul: Adam Yayınları.

Demirkol, Gökhan (2016), “Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, S.2, s. 686-710.

Dikmen, Nedim (2010), “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.19, S.2, s. 137-159.

Ekinci, Ekrem Buğra (2004), *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

Ertuğ, Hasan Refik (1970), *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi Cilt 1*, İstanbul: Yenilik Basımevi.

İnuğur, M. Nuri (2005), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.

İskit, Server (1943), *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.

Kayaokay, İlyas (2018), “Dîvân Edebiyatında Bir Fıkra Tipi: Pinti Hamit”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, S. 19, s. 159-170.

Koloğlu, Orhan (2005), *Türkiye Karikatür Tarihi*, İstanbul: Bileşim Yayınevi.

Köprülü, Fuat (1928), “Pinti Hamid”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 2, s. 415-416.

Kuntay, Mithat Cemal (1944), *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*, İstanbul: Maarif Matbaası.

Kuru, Selim Sırrı (2010), “Sümbülzade Vehbi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, s. 140-141.

Nalcioğlu, Belkıs Ulusoy (2013), *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Neuman, W. Lawrence (2010), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge, İstanbul: Yayın Odası.

Sevük, İsmail Habib (1940), *Yeni Edebi Yeniliğimiz, Tanzimattan Beri I*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topuz, Hıfzı (2003), *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Turan, Ali (2020), “Divan-ı Ahkâm-ı Adliye: Kuruluşu, Teşkilatı ve İşleyişi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, Kırıkkale.

Turan, Ali (2021), “Osmanlı Devleti'nde Ceza Muhakemesine Dair Hukuki Bir Düzenleme: Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ce Hazırlanan Muvakkat Talimatname (1869)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29/2, s. 1167-1211.

Tümer, Günay (1993), “Circis”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 26.